

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR

PSZICHOLÓGIA DOKTORI ISKOLA

SZOCIÁLPSZICHOLÓGIA PROGRAM

**A MAGYARSÁG ÉSZLELT KOLLEKTÍV ÁLDOZATI IDENTITÁSÁNAK HATÁSA AZ AKTUÁLIS
CSOPORTKÖZI VISZONYOKRA**

PhD értekezés tézisei

MÉSZÁROS NOÉMI ZSUZSANNA

Témavezető:

Prof. Dr. László János†

Dr. Szabó Zsolt Péter

Pécs, 2017.

Bevezetés

A nemzet történelmének mint kollektív emlékezetnek a csoportidentitás formálásában meghatározó szerepe van (Halbwachs, 1980; László, 2012). A kollektív emlékezet nem csak hogy tartalommal tölti fel a szociális identitást, de a nemzeti csoport - történelmi reprezentációi alapján történő - sajátos identitásszerveződése komoly magyarázóerővel bírhat a csoport működésének háttértényezőire vonatkozóan (László, 2012; Szabó, 2013). Mindez a csoportot ért újabbkori kihívásokra adott válaszmódok értelmezéséhez is alapul szolgál.

A magyar nemzeti identitás tartalmi jellegzetességeinek empirikus feltárását tűzte ki célul László János és az általa vezetett kutatócsoport (ld. összefoglalóan László, 2012), mely során a tudományos narratív pszichológiai tartalomelemzés módszerével történelem tankönyvek, történelmi regények és naiv néphistóriai elbeszélések elemzésére került sor. A vizsgálatok eredményeképpen feltárássra került a magyarság jellemzőjeként megfogalmazható instabil és sérülékeny – áldozati – identitás.

Dolgozatomban e kollektív szinten megfogalmazott identitásjellemző egyéni különbségek mentén megragadható pszichológiai jellegzetességeinek a szisztematikus vizsgálatára vállalkoztam. Egészen pontosan, kutatásaim során arra voltam kíváncsi, hogy ugyanazon történelmi események talaján létrejött, csoportspecifikus jellemzőnek tartható kollektív áldozati identitás egyéni szintű reprezentációjában tapasztalható különbségek befolyásolják-e az egyének attitűdjeit napjaink különböző társadalmi és politikai kérdéseiben.

I. Az észlelt kollektív áldozati identitás jellemzői

Kutatásaimban a kollektív áldozattá válásnak egy specifikus formájával: a történelmi viktimizációval, azaz a csoport történelmében fellelhető áldozati tapasztalatokkal, és ezek pszichés következményeivel foglalkozom. Az áldozatiság élményének szociálpszichológiai megközelítéséhez a kiindulópontot Bar-Tal, Chernyak-Hai, Schori és Gundar (2009) észlelt kollektív áldozatiság koncepciója adja. Ez alatt azt a csoporttagok által nagyjából egybehangzóan osztott vélekedést értjük, amikor egy csoport úgy *észleli*, hogy sorozatos támadások és megpróbáltatások érik. A csoport úgy ítéli meg, hogy az agresszorok célja a szándékos károkozás, amelyre a saját csoport nem szolgált rá. A csoportot érő erőszak igazságtalan és morálisan nem elfogadható, a csoport pedig kontrollt veszít, kiszolgáltatottá válik: a csoporttagok úgy érzik, hogy nem képesek megakadályozni a történéseket.

A kollektív áldozati identitás létrejöttében az események valódi bekövetkezése mellett társas konstrukciós folyamatok is szerepet játszanak. A kollektív emlékezet számára a traumatikus, szélsőséges élmények megfelelő alapanyagot nyújtanak, hiszen könnyen elmesélhető események,

amelyek jelzik a csoport tagjainak a világban betöltött pozíciójukat, és más csoportokkal való viszonyukat (Liu és László, 2007). A rendkívüli szenvedéssel járó események a csoport identitásának központi elemévé válva „választott traumaként” (Volkan, 2001) kerülhetnek megőrzésre. Ilyen választott traumaként definiálhatjuk a kínaiak esetében az 1937-es nanking-i mészárlást, a zsidók számára a Holokausztot, a palesztinok 1948-as katasztrófáját, a Nakbát, vagy a magyarok számára az 1920-as trianoni békeszerződést.

II. A múltbeli áldozati tapasztalatok tanulságai a jelenre nézve

A csoport történelmi viktimizációja választott traumaként megőrzésre kerül a kollektív emlékezetben, és mint ilyen, központi szerepet játszik a csoport identitáskonstruálásában. Különbség van azonban abban, hogy a múltbeli megpróbáltatások milyen leckével szolgálnak és milyen tanulságok levonására készítetik a csoportot.

II.1. „Ne legyünk többé áldozatok”, avagy az észlelt kollektív áldozatiság destruktív irányba ható következményei

Ha a csoport korábbi áldozati tapasztalataiból elsősorban önmaga veszélyeztetettségére és ebből fakadó morális feljogosultságára helyezi a hangsúlyt, az külső csoportok iránti viszonyában jellemzően negatív következményekhez vezet.

Az észlelt kollektív áldozati identitás felvétele már elemi szinten befolyásolja a kognitív folyamatokat: szelektív és torzult információ-felvételhez és emlékezethez vezet. A csoport figyelmi küszöbe a vélt vagy valós fenyegetést tartalmazó ingerek iránt lecsökken (Bar-Tal és Antebi, 1992; Bar-Tal és mtsai, 2009).

A kollektív áldozati identitás felvétele alapvetően meghatározza a világról alkotott elképzeléseket is. Az áldozati csoportnak a körülötte lévő világ (és benne önmaga) megértésére szolgáló - Eidelson és Eidelson (2003) kifejezésével élve - „veszélyes vélekedései” a más csoportokkal való kapcsolatot tekintve romboló hatással bírhatnak. Veszélyes vélekedések alatt ők 1) a csoport kiválasztottságát és feljogosultságát magában foglaló felsőbbrendűséget, 2) a sokszor szubjektív torzításokat tartalmazó észlelt igazságtalanságot, 3) a vélt vagy valós fenyegetettségből fakadó és gyakran a veszélyek túlbecsüléséhez vezető sebezhetőséget, 4) az akár kollektív paranoiáig (Kramer és Messick, 1998) is fajuló bizalmatlanságot, valamint 5) a nem csupán a csoport képességeit, de környezetében lévő lehetőségeket is tükröző tehetetlenség érzését értik. Ezek alapján azt látjuk, hogy az áldozati csoport számára a világ veszélyes helyé válik, általában nő a sérülékenység érzése, a

csoport másoktól való függőségének érzete, és csökken az igazságos világba vetett hit (Bar-Tal és mtsai, 2009).

Ami az affektív jellemzőket illeti, az áldozati identitásmintázat jellegzetes érzelmi repertoárjának központi elemét képezi a csoport sérülékenységből és fenyegetettségéből fakadó, fizikai vagy szimbolikus megsemmisüléstől való félelem (Halperin, Bar-Tal, Nets-Zehngut, és Drori, 2008), valamint ehhez kapcsolódóan a csoport jövőbeli vitalitása kapcsán megélt kollektív szorongás érzése is (Wohl, Branscombe és Reysen, 2010). Emellett, az áldozati érzelmekészlet részét képezik a depresszív érzelmek (pl. önsajnálát), a szégyen és megalázottság érzése (Rice és Benson, 2005), valamint az ellenséges érzelmek (pl. düh, harag; Pennekamp és mtsai, 2007) is. Ezek mellett, az áldozatokra jellemző saját csoport fókusz és egocentrizmus a más csoportokkal szembeni empátia hiányához is vezet (Mack, 1990).

A viselkedéses jellemzőket tekintve a csoportközi kapcsolatok szempontjából kifejezetten destruktív reakciók jelenhetnek meg. Az áldozat csoport tagjai úgy érzik, hogy morális joguk van a bosszúálláshoz, vagy akár olyan „megelőző” csapások végrehajtásához, amelyek a csoport biztonságát garantálják. A reváns vágya és az ehhez kapcsolódó felhatalmazottság érzése az erőszak egyre súlyosbodó spirális körforgásához, az úgynevezett áldozat-agresszor körforgáshoz vezet, amelyben a korábbi áldozatból agresszor lesz (Bar-Tal, 2003; Staub, 1998).

Mindezek alapján úgy tűnik, hogy a saját csoport-fókusszal jellemezhető, azaz elsősorban önmaga megpróbáltatásaira hangsúlyt helyező áldozati csoport jellemzően negatív reakciókat mutat, ami csoportközi viszonyait súlyosan károsítja.

II.2. „Ne hagyjuk, hogy másokkal is az történjen, ami velünk”, avagy az észlelt kollektív áldozati identitás konstruktív irányba ható következményei

Ha az áldozatok számára megpróbáltatásaik alapján az az üzenet, vagy küldetés fogalmazódik meg, hogy nem nézhetik tétlenül, ha más is szenved, az egyértelműen pozitív következményekhez vezet, hiszen arra sarkallja őket, hogy védelmet és támogatást nyújtsanak az arra rászorulóknak.

Az egyik nyilvánvaló pozitív következmény először is a csoporton belül áll elő: az áldozattá vált csoporttagok fokozott támogatása, a velük szemben megnyilvánuló proszociális viselkedés növekedése figyelhető meg (Wayment, 2004). Hogy a proszociális attitűd nem csak csoporton belül, de külső csoportok irányában is megnyilvánul, azt a Staub és Vollhardt (pl. Staub és Vollhardt, 2008; Vollhardt és Staub, 2011) által megfogalmazott „szenvedésből született altruizmus” hipotézise mentén értelmezhető történelmi példák, és empirikus bizonyítékok is alátámasztják. Az elképzelés lényege, hogy különböző szenvedéseknek kitett emberek nem traumatizált társaikhoz képest nagyobb hajlandóságot mutatnak arra, hogy más áldozatokon segítsenek.

Kognitív, affektív és viselkedéses dimenziók mentén megragadva az áldozati élmények konstruktív irányba ható következményeit: az áldozattá válás tapasztalata kognitív szinten az élmények észlelt hasonlósága, valamint a perspektíva felvétel révén az áldozatok közös fölérendelt kategóriáját hozza létre. Ez érzelmi szinten az empátia megjelenéséhez, végső soron pedig proszociális viselkedésekhez vezet. Mindehhez arra van szükség, hogy a csoport korábbi áldozati tapasztalataiból a morális felelősség, morális kötelesség üzenetét fogalmazza meg ma élő tagja számára, vagyis az áldozattá vált csoport tagjai a saját csoporton belül a „Soha ne hagyd cserben társaidat”, valamint külső csoportok irányában a „Soha ne legyél passzív megfigyelője az eseményeknek” üzenetét követve (Klar, Schori-Eyal és Klar, 2013) küldetésüknek érezzék, hogy mások szenvedéseit megakadályozzák.

Az áldozattá válás múltbeli tapasztalata tehát eltérő tanulságok megfogalmazására készítheti a csoportokat, melyek destruktív, vagy konstruktív kimenetekhez vezetnek.

III. Komparatív/összehasonlító áldozati vélekedések

A fentiekhez képest az áldozati tapasztalatok összehasonlító megközelítése (Noor, Vollhardt, Mari és Nadler, 2017) kiegészül azzal a szemponttal, hogy a csoport szenvedéseit összevetve más csoportok megpróbáltatásaival, a saját sérelmek egyediek vagy hasonlóak-e azokkal.

Vollhardt (2012) szerint az áldozati élmények reprezentációjának egyik lényeges szervező elve a fókusz kérdése. Az exkluzív áldozati hiedelmek az áldozati szerep kizárólagosságát hangsúlyozzák, a saját csoport traumáinak egyediségét és disztinktivitását megfogalmazva. Az ilyen vélekedésekkel egyetértők úgy érzik, hogy ami velük történt, az egyedülálló, szenvedésük jellege és/vagy mértéke nem hasonlítható más szenvedésekhez. Az inkluzív áldozati hiedelmeket vallók felismerik és elismerik, hogy a világon vannak más olyan csoportok is, amelyeknek a szenvedése összevethető a saját csoport megpróbáltatásaival.

Az áldozati tapasztalatok exkluzív versus inkluzív élményszervezési módjai eltérő hatással vannak a csoportközi attitűdökre. Vollhardt és Bilali (2015) három afrikai országot – Ruandát, Burundit és a Kongói Demokratikus Köztársaságot - érintő vizsgálatában kapcsolatot talált a saját csoport áldozattá válásának inkluzív konstrukciója és a pozitív, proszociális csoportközi attitűdök között. Az exkluzív áldozati vélekedések ezzel szemben sokkal inkább negatív külső csoport iránti attitűdhöz (bizalmatlansághoz és társas távolsághoz) vezettek. Vollhardt, Nair és Tropp (2016) eredményei pedig azt mutatják, hogy adott társadalomban kisebbségnek számító csoportok (pl. második generációs vietnámi-amerikai bevándorlók vagy elnyomásban élő indiaiak) inkluzív áldozati vélekedéssel rendelkező tagjai a menekültek és bevándorlók iránti támogató attitűddel rendelkeznek, mely hatást a kollektív áldozattá válás személyes és családi tapasztalatai is befolyásolják.

Ezek alapján elmondható, hogy az exkluzív áldozati vélekedések a negatív csoportközi következményekkel járó „Ne legyünk többé áldozatok” üzenetének, az inkluzív áldozati vélekedések pedig a csoportszinten pozitívabb kimenetelhez vezető „Ne hagyjuk, hogy másokkal is az történjen, ami velünk” üzenetének feleltethetőek meg: előbbiek jellemzően saját csoport-fókuszúak és destruktív irányba hatnak, utóbbiak kiterjesztett fókuszúak és konstruktívabb eredményekhez vezetnek.

IV. Az észlelt kollektív áldozatiság mint a magyar nemzeti identitást átható jellegzetesség

Hogy a magyar nemzeti identitás speciális tartalmát tekintve áldozati jelleggel bír, számos elméleti és empirikus munka tárgyalja. A magyarság jellemzőinek lélektani szempontú leírása valahol a nemzetkarakterológiák, nemzeti sztereotípiák és autosztereotípiák időszakában kezdődik (Hunyady, 1997; 2003). Arthur Koestler (1939) budapesti születésű író megfogalmazásával élve „magyarnak lenni kollektív neurózis”, a magyar az egyetlen olyan nép Európában, amelynek nincs „faj- és nyelvrokona”, és mint ilyen, a „legmagányosabb a földrészen”. Csepeli (2013) ezzel összhangban szintén a magyarok magányáról, az amolyan „egyedül vagyunk” érzéséről beszél, mely szerinte az önsajnálatot és az önfelmentést egyaránt tökéletesen szolgálja, és mint ilyen, egyben önbeteljesítő jóslatként is működik, és a magyar identitás eredendő negativizmusa miatt sokkal inkább a magára hagyatottság és a kollektív szorongás érzéseinek forrásává válik. Amint Pataki (2011, p.21) rámutat, a magyar népre egyszerre jellemző a - magyarok áldozataiért rendszerint „rút hálátlansággal” fizető Európa miatt érzett - állandó cserbenhagyottság és örök sértettség, valamint az „Európa utáni sóvárgó érzület”. Ezt a tartós érzelmi mintázatot az „Európa védőbástyája”-képzet táplálja.

Az elmúlt években is számos szociálpszichológiai és szociológiai kutatás és értekezés foglalkozott a magyar nemzeti identitás jellegzetességeinek elemzésével és tárgyalásával (pl. Csepeli, 1992; Hunyady, 1997; 2003; Pataki és Ritoók, 1999). A kollektív identitás alapjául szolgáló nemzeti emlékezet irányából megközelítve a kérdést, László, Ehmann és Imre (2002) a magyar történelmi reprezentációk feltárását tűzték ki célul. A pozitívan és negatívan értékelt történelmi eseményeknek a jellegzetes egymásutánisága alapján felvázolható a magyarság történelmi pályája (László, 2005). A kérdés ezzel a történelmi pályával kapcsolatban azonban nem az, hogy „ellentmond-e vagy sem a történészek által feltárt és képviselt realitásnak” (László, 2005, pp. 198-199.), hanem hogy az ilyen módon reprezentált történelem milyen identitás kialakulásához vezet. A magyarok kollektív emlékezetének központi elemét képezi a külső csoportok agressziói által való sújtottság ismétlődő tapasztalata, mely jellemzően identitásfenyegetést hordoz magában. Az áldozattá válás visszatérő élménye egy olyan identitásállapotot eredményezett a magyar nép esetében, amely nagymértékben mutatja a Bar-Tal és munkatársai (2009) által leírt észlelt kollektív áldozatiság jellegzetes mintáját.

A magyar nemzeti identitással kapcsolatos pszichológiai tartalmak szisztematikus feltárására vállalkozott a László által vezetett narratív szociálpszichológiai kutatócsoport (ld. összefoglalóan erről László, 2005; 2012). A tudományos narratív pszichológiai tartalomelemzés eszköztárával, nevezetesen a NarrCat nevű automatizált tartalomelemző program segítségével sor került különböző korszakokból származó történelemtankönyvek, történelmi regények és néphistóriai elbeszélések elemzésére. A szövegekben egyebek mellett megjelenő ágenciára, értékelésre, illetve érzelmi és kognitív állapotokra utaló kifejezések gyakorisági előfordulása alapján tudományos eszközökkel is kimutathatóvá vált, hogy a magyarok történelmi reprezentációit elsősorban az alacsony ágencia és kontroll mentén lehet jellemezni (Ferenczhalmy, Szalai és László, 2011; Szalai és László, 2007). Ez az eseményekkel történő sodródást, külső hatásoknak való engedelmességet jelent. A magyarok elsősorban passzív elszenvetői az eseményeknek, amelyekkel kapcsolatban vonakodnak felelősséget vállalni: több kognitív állapotot tulajdonítanak a külső csoportok tagjainak főleg a negatív történelmi eseményekkel kapcsolatban, ráadásul ezeknek a „kiutalt” kognitív tartalmaknak a nagy része eleve negatív (Vincze, 2009; Vincze és László, 2010).

A narratív pszichológiai tartalomelemzés egy alapvetően depresszív dinamikát tükröző érzelmátélést mutatott ki, mely során a magyaroknak leggyakrabban odaítélt érzelmek: a szomorúság, a csalódottság, a félelem, az irreális remény, valamint a lelkesedés voltak (Fülöp, 2010; Fülöp és László, 2011, László és Fülöp, 2010).

Mindezek az eredmények tehát azt igazolják, hogy a magyarok nemzeti történelmüket alapvetően áldozati történetként élik át, ami pedig egy érzelmileg instabil, „sérülékeny nemzeti identitás” (László, 2012, p. 168.) megkonstruálását eredményezte. Ezzel kapcsolatban Fülöp, Csertő, Ilg, Szabó, Slugoski és László (2013) arra hívják fel a figyelmet, hogy az áldozati szerep felvétele gátlólag hat a traumatikus események kognitív és érzelmi feldolgozására.

V. A kutatás fő kérdése

Dolgozatom középpontjában az a kérdés áll, hogy magyar kontextusban is érvényes-e, hogy a történelemreprezentációból eredeztethető kollektív áldozati identitás eltérő élményszervezési módjai, vagyis az áldozati tapasztalatok exkluzív versus inkluzív megkonstruálási módjai negatív, illetve pozitív hatással vannak a nemzet aktuális csoportközi kapcsolataira, jelenlegi eseményekre adott reakcióira.

VI. A kollektív áldozati kérdőív magyar adaptációja

A magyarság áldozati identitásával kapcsolatos kutatások első lépéseként az áldozati élményszervezés módjában megnyilvánuló egyéni különbségek mérésére alkalmas kérdőív létrehozása volt a feladat. A célom a Johanna Vollhardt és munkatársai által kifejlesztett exkluzív versus inkluzív áldozati tudat közötti különbségek megragadására alkalmas angol nyelvű mérőeszköz magyar verziójának elkészítése volt.

A kérdőívet témavezetőmmel, Szabó Zsolt Péterrel először magyar nyelvre fordítottuk. Ezt követően, a független fordító által újra angol nyelvre visszafordított változat és az eredeti angol nyelvű verzió összevetése Johanna Vollhardt közvetlen szupervíziója mellett valósult meg. A folyamat eredményeképpen végül olyan apró módosítások kerültek végrehajtásra, melyek a magyar sajátosságok finomabb mérését teszik lehetővé. Az így létrehozott kollektív áldozati tudat kérdőív a kelet-közép-európai régió viszonylatában, más kelet-közép-európai népek szenvedéseivel összehasonlítva vizsgálja a magyarokat ért történelmi sérelmek megítélését.

A kérdőív 16 állításból áll, ami elméleti megfontolások alapján két skálába tömörül: nyolc állítás az exkluzív áldozati vélekedéseket (pl. *A magyarokat ért sérelmek egyedülállóak Kelet-Közép-Európa történelmében*), nyolc állítás pedig az inkluzív áldozati vélekedéseket (pl. *Mindent egybevetve, a történelem során más kelet-közép-európai népeket is értek olyan megpróbáltatások, mint a magyarokat*) tartalmazza. Az állításokkal való egyetértés mértékét hétfokú Likert-típusú skálán kellett megítélni, ahol a magasabb érték az állítással való erőteljesebb egyetértést fejezte ki.

Eredmények és megvitatás

A vizsgálatban 304 fő vett részt, az átlagéletkor 27,99 év (szórás: 10,54) volt.

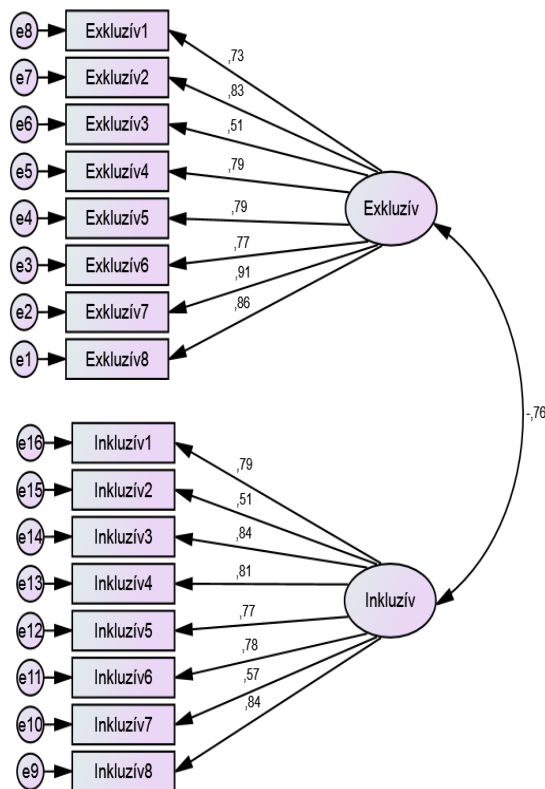
Lévén, hogy egy elméleti megfontolások alapján létrehozott mérőeszközzel van szó, a kérdőív belső struktúrájának vizsgálatára a bemérés során kapott adatokat a megerősítő faktorelemzés módszerével az IBM SPSS AMOS 24.0.0. verziószámú programjával elemeztem. Ez a módszer az adatvezérelt, feltáró jellegű elemzésekkel szemben egy előzetesen, elméletvezérelt módon megalkotott modellhez viszonyítja a kapott adatokat, és vizsgálja az illeszkedési mutatókat.

Elméleti megfontolások alapján kétféle modellt hoztam létre: az első modellben az eredeti angol nyelvű kérdőív struktúrája alapján két faktort feltételeztem, e szerint a vizsgált változók az exkluzív áldozati vélekedések és az inkluzív áldozati vélekedések feltételezett változóiba tömörülnek. Ezt a modellt az 1. ábra szemlélteti. Felmerülhet azonban, hogy az exkluzív versus inkluzív áldozati vélekedések valójában ugyanazon dimenzió két végpontját ragadják meg, vagyis pusztán a szenvedések összehasonlíthatóságában mutatkozó előjelbeli különbségek vannak köztük, ezáltal pedig

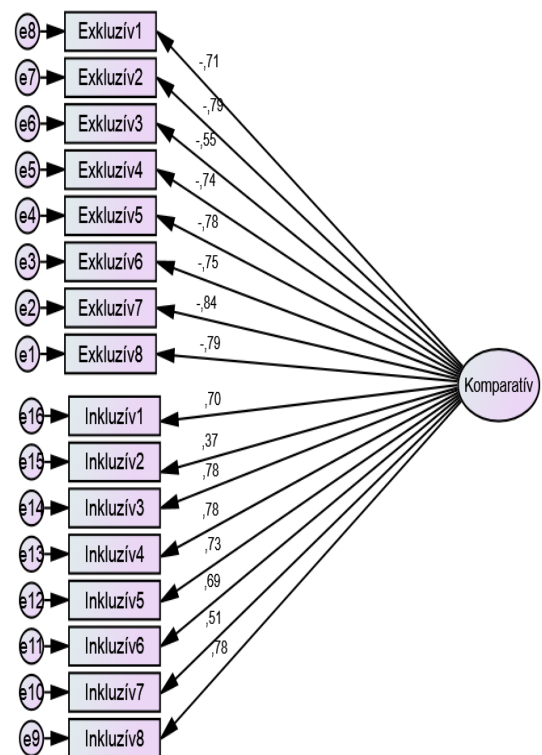

nem szükséges külön faktorként kezelni az ezeket mérő változókat. Ezért a második modellemben ezeket egybetömörítve létrehoztam a komparatív áldozati vélekedések faktorát, így egy egyfaktoros modellt tesztelve, amit a 2. ábrán mutatok be.

A kérdés tehát, hogy a komparatív, azaz összehasonlításra alapuló áldozati vélekedések mérőeszközét egydimenziósként vagy kétdimenziósként kell elképzelni, más szavakkal egy személy exkluzív vagy inkluzív vélekedésekkel rendelkezik, vagy pedig mindkettővel rendelkezhet bizonyos – akár egyforma, akár különböző - mértékben. A két modell illeszkedési mutatóit az 1. táblázat tartalmazza.

1. ábra: A kollektív áldozati identitás kétfaktoros modellje

2. ábra: A kollektív áldozati identitás egyfaktoros modellje

1. táblázat: Az elméleti megfontolások alapján létrehozott modellek illeszkedési mutatói

Illeszkedési mutatók	Első modell: Kétfaktoros Exkluzív + Inkluzív	Második modell: Egyfaktoros Komparatív áldozati vélekedések (exkluzív + inkluzív)
χ^2	364,721*	780,193*
CMIN/DF	3,541	7,502
CFI	,923	,801
TLI	,898	,740
NFI	,897	,779
RMSEA	,092	,146

Megjegyzés * $p < ,05$

A kapott adatok azt mutatják, hogy egyik általam tesztelt modell sem felel meg minden elemét tekintve maradéktalanul a hagyományosan elfogadottnak minősített küszöbértékeknek (pl. CMIN/df < 3 (jó), < 5 (bizonyos esetekben elfogadható; $p > .05$; CFI > .95 (nagyyszerű), > .90 (hagyományosan elfogadott), > .80 (olykor elfogadható; RMSEA < .05 (jó), .05-.10 (mérsékelten elfogadható), > .10 (rossz) (Hu és Bentler, 1999). A kétfaktoros modell azonban némi körütekintéssel, de alapvetően elfogadhatónak minősített illeszkedési mutatókkal rendelkezik. Ráadásul ahogyan Hair, Black, Babin és Anderson (2010) javasolják, mivel egyetlen modellt önmagában nehéz meghatározni, hogy jól vagy rosszul illeszkedik, ezért amikor lehetséges, különböző modellek összehasonlításával érdemes kiválasztani a jobb mutatóval rendelkezőt. Mindezek alapján egyértelműen az első, vagyis a Kétfaktoros modell rendelkezik meggyőzőbb illeszkedési értékekkel, igazolva, hogy az exkluzív és inkluzív áldozati vélekedések külön faktorként való kezelése indokolt.

Ezt követően, a modellekben felhasznált faktorok megbízhatóságának mérésére a hagyományosan használt Cronbach's Alpha értékeket vizsgáltam meg az IBM SPSS Statistics 22-es verziója segítségével. A reliabilitás értékeket, valamint a faktorok leíró statisztikai adatait a 2. táblázat tartalmazza.

2. táblázat: A kollektív áldozati kérdőív faktorainak megbízhatósági és leíró statisztika adatai

Faktor	Itemek száma	α	M (item)	SD
Exkluzív	8	,92	2,83	1,30
Inkluzív	8	,91	4,95	1,14
Komparatív	16	,94	5,06	1,13

Megjegyzés: Az átlagok 7-fokú skálára lettek illesztve a könnyebb összehasonlíthatóság érdekében

A reliabilitás értékek alapján mind az exkluzív, mind az inkluzív, mind pedig a komparatív (az inkluzív és a megfordított exkluzív itemek együttvéve) faktorok kiváló megbízhatósággal rendelkeznek. A megerősítő faktorelemzés során az egyfaktoros modellre kapott lényegesen rosszabb illeszkedési mutatók azonban egyértelművé teszik, hogy a kollektív áldozati identitás kétfaktoros mérési eljárása a megalapozottabb választás.

Ezt követően a vizsgált faktorok közötti korreláció mértékét is szemügyre vettem. Ennek eredményeit a 3. táblázatban ismertetem.

3. táblázat: A faktorok közötti korrelációk mértéke

	Inkluzív	Exkluzív	Komparatív
Inkluzív	1	-,71**	,92**
Exkluzív	-	1	-,94**
Komparatív	-	-	1

Megjegyzés ** $p < ,01$

Az egyes faktorok közötti korrelációkat vizsgálva látható, hogy az exkluzív és az inkluzív áldozati vélekedések egymással meglehetősen erős szignifikáns negatív együttjárást mutatnak ($r=-,71$, $p<,01$), vagyis a vártnak megfelelően, egymással fordított kapcsolatban vannak.

Összefoglalva elmondható, hogy a 304 fős mintán bemért, 16 állításból álló kollektív áldozati identitás kérdőív előzetesen elméleti szinten megalkotott kétfaktoros struktúrája elfogadható illeszkedési mutatókkal és kiváló reliabilitási értékekkel rendelkezik. Így vizsgálataimban is ezt alkalmaztam.

Az áldozati vélekedések lehorgonyzása a hagyományos demográfiai, politikai változók és a nemzeti azonosulás szociálpszichológiai változói mentén

A hierarchikus lineáris regresszió analízis módszerét alkalmazva megvizsgáltam, hogy a demográfiai és a politikai változók, valamint a kétdimenziós nemzeti azonosulás szociálpszichológiai változói közül melyek jósolják be az inkluzív és az exkluzív áldozati vélekedéseket.

Az eredmények alapján az inkluzív áldozati vélekedések megjelenését az Együtt pártpreferenciáján kívül, a kötődés pozitívan, a glorifikáló azonosulási mód negatívan befolyásolja. A teljes – demográfiai, politikai és szociálpszichológiai változókat tartalmazó – modell az inkluzív áldozati vélekedések varianciájának 22%-át képes magyarázni [$R^2=,22$, $F(22,276)=3,46$, $p<,01$]. Ezzel szemben az exkluzív áldozati vélekedések esetében a fővárosihoz képest városi lakhely és a glorifikáció pozitív, az Együtt párt preferálása negatív prediktorként jelennek meg. A teljes modell az exkluzív áldozati vélekedések varianciájának 44%-át képes magyarázni [$R^2=,44$, $F(22,275)=9,75$, $p<,01$].

Eredményeim alapján jól differenciálható mintázatot mutat a két eltérő áldozati vélekedés: az inkluzív áldozati tudatot inkább a baloldali orientáció és a nemzet iránti érzelmi kötődés, az exkluzív áldozati tudatot ezzel szemben a nemzet felsőbbrendűségében hívő glorifikáció és inkább a jobboldali orientáció jósolja be szignifikáns mértékben.

VII. Vizsgálatok

VII.1. Első vizsgálat: A szomszédos országok népével – románokkal, szlovákokkal és ukránokkal – kapcsolatos attitűdök

A kollektív áldozati vélekedések eltérő élményszervezési módjainak - exkluzív versus inkluzív áldozati vélekedések – hatását különböző, a magyar csoport szempontjából releváns csoportközi kontextusban kívántam megvizsgálni.

Első lépésként a történelmi múlttal bíró csoportközi kapcsolatokat vettem alapul. A magyarság szomszédos szlovák és román néppel való viszonya hagyományosan meglehetősen kényes, többnyire

ellenséges, hiszen központi elemét a magyarok választott történelmi traumája, a Trianoni békediktátum képezi.

Vizsgálatom második részében a szintén szomszédos ukránok irányában mutatott attitűdöket vizsgáltam. Egészen pontosan a 2013-ban kirobbant ukrán válság kapcsán arra voltam kíváncsi, hogy a magyarok önnön történelmi áldozatiságából fakadó exkluzív versus inkluzív vélekedései milyen reakciókhoz vezetnek egy olyan csoporttal szemben, mely egyszerre jelenhet meg pozitív és negatív szereplőként a magyarok számára. Az oroszokkal mint közös agresszor csoporttal szemben akár szövetségként is lehet tekinteni az aktuálisan áldozattá váló ukránokra. Ugyanakkor felmerülhet az a szempont is, hogy a Trianoni békeszerződés előtti Nagy-Magyarország egy része ma éppen Ukrajnához tartozik, ami a fennálló helyzetnek egy olyan értelmezéséhez vezethet, ami az ukránok helyzete iránti közömbösséghez, sőt akár a helyzet kihasználásának ötletéhez is vezethet.

Eljárás és vizsgálati anyag

A kérdőív első részében egy rövid tájékoztatót olvashattak a kitöltők (N=304). Majd a demográfiai háttérükre és a politikai irányultságukra vonatkozó kérdések szerepeltek. Ezt követően a kollektív áldozati tudat kérdőív állításai következtek, azaz nyolc állítás az exkluzív, nyolc állítás az inkluzív áldozati vélekedéseket volt hivatott mérni.

Ezután következtek a különböző társadalmi-politikai kontextusokban mutatott reakciókat vizsgálni kívánó állítások: a szlovákokkal, a románokkal és az ukrán helyzettel kapcsolatos mérések. Mindhárom esetben először egy rövid, tényyszerű adatokat tartalmazó összefoglalót olvashattak a résztvevők, ami kontextust adott a vizsgálatnak. Ez, a szlovák és a román csoport esetében az 1920-as Trianoni békediktátum során hozzájuk került földterületek és lakosság nagyságát, az ukrán helyzet kapcsán pedig a 2013-ban kirobbant válság főbb eseményeit ismertette röviden. Ezután az adott csoporttal, illetve helyzettel kapcsolatos állítások megítélése következett. Mind a románokkal, mind a szlovákokkal szembeni neheztelést Vollhardt, Mazur és Lemahieu (2014) munkájából kiindulva négy állítás, a velük való megbékélésre való hajlandóságot – Shnabel, Nadler, Ullrich, Dovidio és Carmi (2009) nyomán – öt állítás mérte.

Az ukrán válság kapcsán négy állítás mérte a Magyarország közvetlen határainak közelében kialakult helyzetben az ukrán embereknek nyújtandó segítség szükségességét. Három állítás az Ukrajnában élő magyarokra helyezte a hangsúlyt, egy további állítást elméleti megfontolások alapján végül különválasztottam ettől a faktortól annak többletjelentése miatt, hiszen az hangsúlyozottan és kizárólagosan csak az ukrainai magyaroknak nyújtandó segítséget foglalja magában. Továbbá két állítás mérte annak mértékét, hogy az Ukrajnában kialakult helyzet kapcsán a kitöltő mennyire érzi veszélyben Magyarországot. Két állítás pedig a jelen helyzetet kihasználva Kárpátalja visszavételének

lehetőségét ragadta meg. Az egyes állításokkal való egyetértést vagy egyet nem értést hétfokú Likert-skálán kellett jelölni.

Mindezeket követően Roccas, Klar és Liviatan (2006) kétdimenziós nemzeti azonosulási kérdőívének magyar megfelelője következett a kérdőívcsomagban, mely glorifikáló és kötődő azonosulási módokat különböztet meg négy-négy állítással. Végezetül a diszpozicionális empátia mérésére került sor összesen kilenc állítás felhasználásával (Davis, 1983 nyomán).

Eredmények

VII.1.1. A szlovák és a román csoport iránti attitűdök

Az áldozati vélekedések (inkluzív, exkluzív) mellett a demográfiai, politikai és nemzeti azonosulást mérő változókat, valamint a vonás szintű empátiát egyszerre bevezetve az elemzési modellbe, többszörös lineáris regresszió elemzést végeztem, hogy megvizsgáljam, vajon az eltérő áldozati vélekedések önálló tényezőként – más szociológiai, szociálpszichológiai konstruktumokra kontrollálva – is képesek-e a külső csoportokra adott reakciókat bejósolni.

A legfontosabb eredmény, hogy a románokkal való megbékélést az inkluzív áldozati vélekedések ($\beta=,34$, $p<,01$) és az empátia ($\beta=,20$, $p<,01$) jósolják be pozitívan. A modell a kimeneti változó varianciájának 37%-át képes megmagyarázni [$R^2=,37$, $F(25,263)=6,16$, $p<,01$]. A románokkal szembeni neheztelés regressziós modelljében az exkluzív áldozati vélekedések ($\beta=,19$, $p<,05$) mellett a glorifikáció ($\beta=,31$, $p<,01$) jelenik meg szignifikáns pozitív, míg az inkluzív vélekedések ($\beta=-,14$, $p<,05$) és az empátia ($\beta=-,20$, $p<,01$) szignifikáns negatív prediktorként. A neheztelés változójában mutatkozó variancia 44%-át magyarázza a modell [$R^2=,44$, $F(25,266)=8,47$, $p<,01$]. Ehhez hasonlóan, a szlovákokkal való megbékélés pozitív prediktorai – egyebek mellett - az inkluzív áldozati vélekedések ($\beta=,25$, $p<,01$) és az empátia ($\beta=,21$, $p<,01$), a neheztelésé pedig az exkluzív áldozati vélekedések ($\beta=,21$, $p<,05$) és a glorifikáció ($\beta=,35$, $p<,01$), illetve negatív prediktora az empátia ($\beta=-,24$, $p<,01$) és a kötődés ($\beta=-,14$, $p<,05$) voltak. A regressziós modell a szlovákok iránti megbékélésben mutatkozó variancia 33%-át [$R^2=,33$, $F(25,264)=5,29$, $p<,01$], míg a neheztelés varianciájának 40%-át [$R^2=,40$, $F(25,264)=6,95$, $p<,01$] magyarázza.

Összegezve, az inkluzív áldozati vélekedések a románokkal és a szlovákokkal kapcsolatos megbékélésre való hajlandóságot, míg az exkluzív áldozati vélekedések a két csoporttal szembeni neheztelést jósolják be szignifikánsan pozitívan.

Megvitatás

Jelen vizsgálat célja a történelmi múlttal bíró magyar-román és magyar-szlovák kapcsolatok feltérképezése volt a történelmi megpróbáltatásokra épülő kollektív áldozati vélekedések szempontjából. A vizsgálati anyag kiindulópontját mindkét népcsoport esetében a magyarok egyik legfájdalmasabb máig ható kollektív traumája, a Trianoni békeszerződés ismertetése szolgáltatta, és mint ilyen, a magyarság választott traumáját (Volkan, 2001) aktiválta a vizsgálati személyekben. Wohl és Branscombe (2008) vizsgálatában a csoport áldozattá válására történő emlékeztetés lényegében a külső csoport hibáztatását, az iránta való negatívabb viszonyulást eredményezte. Jelen eredmények alátámasztani látszanak ezt az összefüggést, tovább árnyalja azonban a képet, hogy a kollektív traumára való emlékeztetés az eltérő áldozati vélekedések függvényében más-más kimenetelhez vezet. Az inkluzív áldozati vélekedések, amelyek nem tartják kivételesnek a csoportot ért történelmi sérelmeket, a külső csoportok iránti pozitív attitűdöket eredményeznek. Az exkluzív vélekedések, ezzel szemben, amelyek a nemzet szenvedéseit disztinktivitásuk mentén ragadják meg, a románok és szlovákok iránti ellenszenvvel mutatnak kapcsolatot. A mintegy száz évvel ezelőtti történeti események kapcsán napjainkban átélt nehezítés háttérében álló tényezők alapján azt lehet mondani, hogy a magyarok szenvedéseit egyedinek tartók azok, akik számára a csoportot ért múltbeli traumák feldolgozása elmaradt (ld. pl. Fülöp és mtsai, 2013). A trauma-feldolgozás szempontjából feltehetően tovább nehezíti a helyzetet a magyarság megpróbáltatásainak észlelt „el nem ismertsége”, ami – különösen, ha épp a csoport választott traumáját érinti –, intenzívebbé teszi az észlelt igazságtalanságot (Vollhardt, 2012), és egy újabb szintre emeli a viktimizációt: az áldozatok ezt amolyan re-viktimizációként élik meg, és olyan érzetet kelt bennük, mintha a kollektív identitásuk kérdőjeleződne meg (Hameiri és Nadler, 2017). Mindez akadályozza az események feldolgozását és a gyógyulás folyamatát (Maercker, Povilonyte, Lianova és Pöhlmann, 2009).

VII.1.2. Az ukrán válsággal kapcsolatos viszonyulások

A demográfiai, politikai és pszichológiai változók bejósoló erejét egyszerre figyelembe véve, regresszió elemzéseket végeztem. Az ukránoknak való segítség gondolatának – egyéb változók mellett - az inkluzív áldozati vélekedések ($\beta=,31, p<,01$) és az empátia ($\beta=,25, p<,01$), míg az ukrainai magyaroknak nyújtandó segítségnek az inkluzív ($\beta=,29, p<,01$) és az exkluzív áldozati vélekedések ($\beta=,25, p<,01$), valamint a kötődés ($\beta=,18, p<,01$) és az empátia ($\beta=,27, p<,01$) volt a pozitív prediktora. Míg az ukránoknak való segítség kimeneti változójában mutatkozó variancia 33%-át [$R^2=,33, F(25,260)=5,22, p<,01$] magyarázza a regressziós modell, addig az ukrainai magyaroknak nyújtandó segítség esetében ez az arány 38% [$R^2=,38, F(25,264)=6,51, p<,01$]. A kizárólag az ukrainai magyaroknak

nyújtandó segítség gondolatának az exkluzív áldozati vélekedések ($\beta=,30$, $p<,01$) voltak a pozitív prediktorai, a modell az ebben a változóban mutatkozó variancia 19%-át magyarázza [$R^2=,19$, $F(25,262)=2,39$, $p<,01$]. Ehhez hasonlóan, Kárpátalja visszavételének lehetőségét szintén az exkluzív áldozati vélekedések jósolták be pozitívan ($\beta=,32$, $p<,01$). Az ebben a változóban mutatkozó variancia 45%-át magyarázza a felállított regressziós modell [$R^2=,45$, $F(25,262)=8,39$, $p<,01$].

Összegezve, az exkluzív áldozati vélekedések pozitív összefüggést mutatnak Kárpátalja visszavételének ötletével, valamint az ukrain magyarok kizárólagos segítségével. Ehhez képest az inkluzív áldozati vélekedések az ukránoknak nyújtandó segítséget, valamint az ukrain magyaroknak nyújtandó segítséget is pozitívan jósolják be.

Megvitatás

Az eredmények alapján, az inkluzív áldozati vélekedések pozitív bejósoló erővel bírtak mind az ukránokon, mind az ukrain magyarokon való segítségre nézve. A nemzetközi kutatások eredményeivel összhangban (pl. Vollhardt és Bilali, 2015; Vollhardt, Nair és Tropp, 2016), akik tehát nagyobb hajlamot mutatnak a saját és másik csoport élményei közötti hasonlóságok felismerésére, fokozottabb szenzitivitással fordulnak nem csak a saját, de a külső csoport tagjai irányába is. Ennek hátterében - a szenvedésből született altruizmus hipotézisének (Staub és Vollhardt, 2008; Vollhardt és Staub, 2011) értelmében - az állhat, hogy a hasonló élményeknek kitett csoportok perspektívájának felvétele könnyebben megvalósul. Jelen esetben egyrészt az ugyanazon agresszor csoportnak, vagyis az oroszoknak való kiszolgáltatottság élménye, másrészt az áldozattá válás hasonló jellege: az országhoz tartozó területek elcsatolása is megfelelő alapul szolgálhat arra, hogy a magyarok az ukrán csoporttal könnyen megtalálják egymással a közös hangot, és ez a külső csoport iránti proszociális tendenciák megjelenéséhez vezessen.

A magyarság szenvedéseinek egyediségét hangsúlyozó exkluzív áldozati vélekedések ezzel szemben a szomszédos Ukrajnát érintő megpróbáltatások kapcsán egyértelmű saját csoport fókuszot mutatnak: az aktuális helyzetben az Ukrajnában élő magyaroknak, és csakis nekik nyújtandó segítségre mutatnak hajlandóságot. Ezek a reakciók a más csoportok szenvedései iránti közömbösség érzéséről árulkodnak. Ezt támasztják alá a Kárpátalja visszavétele kapcsán mutatott reakciók is. Egy aktuálisan kiszolgáltatott állapotban lévő szomszédos ország helyzete lényegében kínálkozó lehetőségként jelenik meg az exkluzív áldozati vélekedésekkel rendelkezők számára egy régi történelmi sérelem kárpótlására, revíziós törekvéseik megvalósítására. A morális szempontból megkérdőjelezhető igényeket és cselekvéseket - jelen helyzetben a másik csoport szorult helyzetének kihasználására való hajlamot – pedig a saját csoport történelmi megpróbáltatásai, a korábbi áldozattá válásának tapasztalata legitimálja (Maoz és Eidelson, 2007; Wohl és Branscombe, 2008). Ezt látszik alátámasztani

Mack (1990) gondolatmenete is, mely szerint a sorozatosan elszenvedett méltánytalanság a saját szükségletekre való kizárólagos odafigyeléshez, sőt önzéshez vezet, és érzéketlenné teszi a csoportot a másik szenvedései iránt.

VII.2. Második vizsgálat: A magyarság Európai Unióhoz való viszonya, valamint a menekülthelyzetre adott reakciók

A történelme során rendszerint nagyobb hatalmaknak kiszolgáltatott magyarság áldozati identitáskonstruálása az Európai Unióval való kapcsolata szempontjából részben azért is lehet speciális, mert egy olyan fölérendelt kategóriáról van szó, amelynek a magyarok önszántukból lettek a tagjai, másrészt az Európai Unió éppen olyan nemzetekkel jelent való közös, fölérendelt identitásban való osztozást, amelyek bizonyos szempontból érintettek a magyarok választott traumájában, a Trianoni békediktátumban. Az EU egyszerre reprezentálható úgy is, mint egy olyan hatalom, amely a múltban számtalan elnyomásnak kitett magyarság függetlenségére nézve fenyegetést jelent, és úgy is, mint ami egy sokat szenvedett nép számára képes a valahova tartozás szükségletét kielégíteni és a biztonság érzetét nyújtani.

A másik vizsgálati kontextus: a 2015-ben kirobbant menekültválság pedig azért szolgáltatott különösen érdekes szituációt a magyarság történelmi megpróbáltatásainak talaján létrejött áldozati identitás vizsgálatához, mert egy ezidáig ismeretlen, a korábbi külső csoportokhoz képest a magyarság számára történelmi előzményekkel nem rendelkező csoportról van szó, mely ráadásul az áldozati szerep „odaítélésének jogosságára” szempontjából is meglehetősen megosztó.

A kérdés mindkét vizsgálati kontextusban az, hogy az áldozati vélekedések megkonstruálási módjában mutatkozó eltérések hatással vannak-e a magyarok reakcióira.

Eljárás és vizsgálati anyag

A kérdőív első részében a vizsgálati személyek (N=372) demográfiai hátterére, politikai irányultságára és vallásosságára vonatkozó kérdéseket tettünk fel.

Ezt követte a kollektív áldozati tudat kérdőív, mely nyolc-nyolc állítással méri az exkluzív és az inkluzív áldozati vélekedéseket. Majd egy rövid összefoglalót olvashattak a résztvevők a 2015-ben kirobbant menekültválság Magyarországot érintő, tényszerű és számszerű információiról. Ezt követően a menekült-helyzetre adott lehetséges reakciók, a menekültek iránti attitűdök mérésére szolgáló állítások következtek. A menekültekkel szembeni negatív attitűdök mérésére: kognitív szinten a fizikai és a szimbolikus, kultúránkat fenyegető veszélyérzet, érzelem szintjén a félelem skálái szolgáltak, mindegyik három-három állítással. Ezen kívül viselkedéses szinten újabb három-három állítás volt hivatott mérni Magyarország határainak lezárásával, valamint az aktív katonai jelenlét támogatásával való egyetértés mértékét. A menekültek iránti pozitív attitűdöket: kognitív szinten a menekültek

helyzetével kapcsolatos perspektíva-felvétel, érzelmi szinten az empátia, viselkedéses szinten pedig a proszociális segítés skálái voltak hivatottak mérni; előbbi kettő mérésére három-három, utóbbira hat állítás szolgált.

Ezután az Európai Unióval kapcsolatos állításokkal kapcsolatban kértem a résztvevők válaszait. Az első skála a Magyarország Európai Unió tagságával kapcsolatos pozitív attitűdök mérésére szolgált, és három állítás tartozott ide. Az EU iránti negatív attitűdöket megfogalmazó állításokat tartalmi szempontból három különböző faktorba csoportosítottam. Ez alapján három állítással vizsgáltam az EU és más korábbi megszálló nagyhatalmak (elsősorban a Szovjetunió) közötti hasonlóság észlelését; két állítással az EU által Magyarország szuverenitására nézve okozott fenyegetés észlelését, és szintén két állítással a Magyarország helyzetéért az EU-t hibáztató vélekedéseket.

A kérdőívcsomag legvégén Roccas, Klar és Liviatan (2006) kétdimenziós azonosulás kérdőívének magyar nyelvre Szabó és László (2014) által kidolgozott nemzeti azonosulás kérdőívét használtam, mely négy-négy állítással méri a glorifikáló és kötődő azonosulási módot.

Eredmények

VII.2.1. Az Európai Unióval kapcsolatos viszonyulások

Az Európai Unióval kapcsolatos attitűdök alaposabb vizsgálatára többszörös regresszió elemzéseket végeztem az áldozati vélekedések, a nemzeti azonosulási módok, valamint a demográfiai és politikai változók egyszerre történő figyelembevételével.

A kutatói kérdés szempontjából leglényegesebb eredmények alapján az EU tagsággal kapcsolatos pozitív véleményeket az exkluzív vélekedések ($\beta = -.32, p < .01$) negatívan, míg az inkluzív áldozati vélekedések ($\beta = .15, p < .05$) pozitívan jósolják be. A regressziós modell a kimeneti változóban mutatkozó variancia 43%-át képes megmagyarázni [$R^2 = .43, F(23,325) = 10.47, p < .01$]. Ami az EU-val kapcsolatos negatív attitűdöket illeti, az EU hibáztatásához az exkluzív áldozati vélekedések ($\beta = .34, p < .01$), valamint a glorifikáció ($\beta = .17, p < .05$) változóiban mutatott magasabb értékek vezetnek. A modell az EU hibáztatásában mutatkozó variancia 51%-át magyarázza [$R^2 = .51, F(23,324) = 14.65, p < .01$]. Azt a vélekedést, miszerint az Európai Unió veszélyt jelent Magyarország függetlenségére nézve, az exkluzív vélekedések ($\beta = .25, p < .01$), illetve emellett a glorifikáció ($\beta = .24, p < .01$) jósolják be pozitívan. A kimeneti változó varianciáját 56%-ban magyarázza a regressziós modell [$R^2 = .56, F(23,322) = 18.09, p < .01$]. Ehhez hasonlóan, az Európai Uniót a Szovjetunióhoz hasonlító vélekedések leglényegesebb pozitív prediktora az exkluzív áldozati vélekedésekkel való nagyobb fokú egyetértés ($\beta = .36, p < .01$). Az ebben a változóban mutatkozó variancia 43%-át képes magyarázni a modell [$R^2 = .43, F(23,324) = 10.55, p < .01$].

Megvitatás

A múltbeli sérelmekre épülő áldozati identitás feltehetően szerepet játszik abban, hogy egy nemzet a jelenbeli viszonyok között mennyire érzi magát sérülékenynek, kiszolgáltatottnak, bizalmatlannak, szuverenitásának kérdése mennyire központi számára, különösen egy felsőbb autoritás viszonylatában. A legfőbb kérdés talán éppen az, hogy pontosan mire is van szüksége egy, a történelem-reprezentációját tekintve hányattatott sorsú országnak, azontúl, hogy szenvedései széles körben elismerésre kerüljenek (Staub, 2008), és igényt tarthasson a nemzetközi közvélemény támogatására és kárpótlására (Simon és Klandermans, 2001). Alapvető és racionális motívumként lehet megnevezni a biztonság iránti vágyat is, azzal kapcsolatban azonban különbség lehet a vélekedésekben, hogy ezt a biztonságot milyen módon tűnik kívánatosnak megvalósítani: szövetségben vagy önállóan. A cél tehát tartozni valahova, ahol a meggyötört csoport esetleg támaszra lelhet, vagy ezzel éppen ellenkezőleg, az áldozattá vált csoport ágenciájának érzését helyreállítandó (ld. szükségletalapú modell, Nadler és Shnabel, 2008; Shnabel és Nadler, 2008) a függetlenséget erősíteni?

Eredményeim alapján, az inkluzív áldozati vélekedések az Európai Unió tagság pozitív értékeléséhez vezetnek, kielégítve az Európa utáni „sóvárgó érzületet”, ahogy Pataki (2011, p.11) megfogalmazta. Eszerint, akik a magyarok sérelmei és a régió más népei által elszenvedett megpróbáltatások között meglátják a hasonlóságot, képessé válnak egy fölérendelt kategóriát létrehozva politikai és társadalmi közösséget vállalni és közös Európai Unió identitásban gondolkodni; számukra az EU-hoz való tartozás nagy valószínűséggel megnyugvást és biztonságot jelent. Ezzel szemben, az áldozatiság élményét más csoportokhoz képest egyedinek tartó vélekedések bizonyos szempontból bizalmatlanabb és gyanakvóbb gondolkodásra készítetik az egyént, ami az EU által az ország szuverenitására nézve fenyegetést jelentő vélekedésekhez vezet. Számukra az EU a - történelmi tapasztalatok okán a felsőbb autoritás veszélyére eleve fokozottabb szenzitivitással reagáló - ország függetlenségét fenyegető, korábbi elnyomó hatalom emlékét idézi fel, ami egy szabadságharcokban jártas nemzet számára szinte automatikusan kijelöli a követendő irányt.

VIII.2.2. A menekülthelyzettel kapcsolatos attitűdök

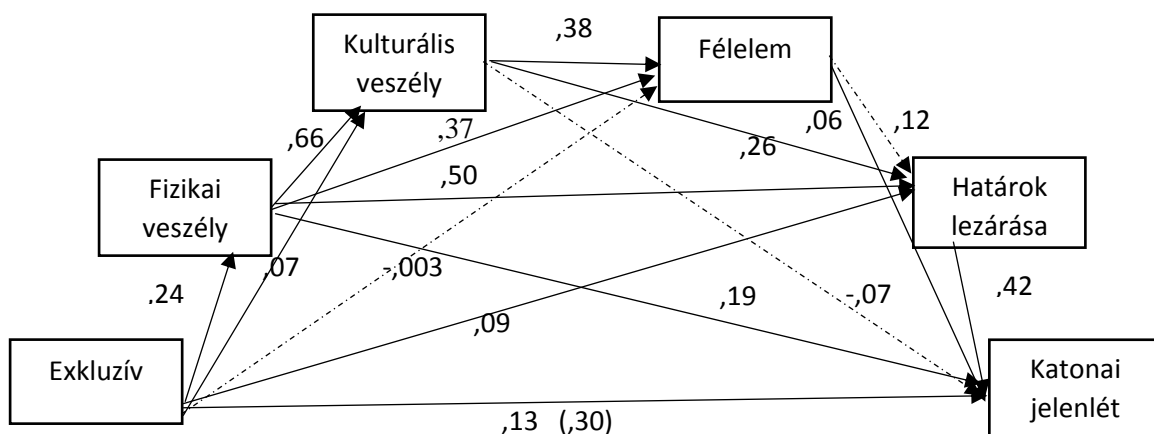
A menekültek iránti negatív attitűdöket vizsgáló kimeneti változókra elvégzett regresszió elemzések eredményei alapján mind a fizikai veszélyt ($\beta = ,21, p < ,01$), mind a kulturális veszélyt ($\beta = ,28, p < ,01$), mind pedig a félelmet ($\beta = ,26, p < ,01$) az exkluzív áldozati vélekedések jósolják be szignifikánsan pozitívan. A határok lezárásával való egyetértés ($\beta = ,16, p < ,05$), a katonai jelenlét támogatása ($\beta = ,24, p < ,01$) esetében szintén az exkluzív áldozati vélekedések jelennek meg szignifikáns pozitív

prediktorként. A fizikai veszélyérzet változójában mutatkozó variancia 42%-át [$R^2=,42$, $F(26,316)=8,81$, $p<,01$], a kulturális veszély varianciájának 40%-át [$R^2=,40$, $F(26,318)=8,12$, $p<,01$], a félelemben mutatkozó variancia 31%-át [$R^2=,31$, $F(26,317)=5,36$, $p<,01$], a határok lezárásában mutatkozó variancia 51%-át [$R^2=,51$, $F(26,315)=12,46$, $p<,01$], a katonai jelenlét változójában mutatkozó variancia 52%-át [$R^2=,52$, $F(26,319)=13,11$, $p<,01$] képes magyarázni a regressziós modell.

A csoportközi kapcsolatok szempontjából pozitív kimeneti változókra vonatkozó regresszió elemzések eredménye alapján a perspektíva-felvételt az inkluzív áldozati vélekedések ($\beta=,17$, $p<,05$) jósolják be szignifikánsan pozitívan. A modell a perspektíva-felvétel változójában mutatkozó variancia 27%-t magyarázza [$R^2=,27$, $F(26,318)=4,51$, $p<,01$]. Ehhez hasonlóan, a menekültekkel kapcsolatos empátia pozitív prediktorai az inkluzív áldozati vélekedések ($\beta=,21$, $p<,01$). Az empátia varianciájának 35%-át magyarázza a regressziós modell [$R^2=,35$, $F(26,319)=6,55$, $p<,01$]. De ugyanígy, a proszociális segítségre való hajlandóságot az inkluzív áldozati vélekedések ($\beta=,18$, $p<,01$) jósolják be pozitívan. A regressziós modell a proszociális segítség változójában mutatkozó variancia 29%-át képes magyarázni [$R^2=,29$, $F(26,317)=5,00$, $p<,01$].

A kognitív, affektív és viselkedési szándékot mérő változók közötti közvetett kapcsolatok vizsgálatára többszörös közvetítő elemzéseket végeztem a Hayes (2013) által kifejlesztett PROCESS macro (6-os modell) segítségével, mely 5000 mintán alapuló bootstrapping eljárással, torzítás-korrigált 95%-os megbízhatósági tartomány figyelembevételével került elvégzésre. Az első elemzésben felvázolt kapcsolatok a 3. ábrán kerülnek illusztrálásra, a közvetlen kapcsolatok nem standardizált regressziós koefficiens értékeinek feltüntetésével.

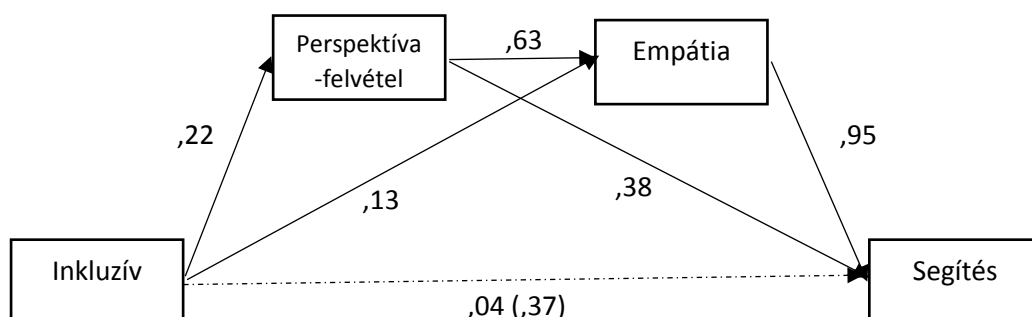
3. ábra Az exkluzív áldozati vélekedések katonai fellépés támogatására való hatásának többszörös közvetítő elemzése. (A szaggatott vonalak a nem szignifikáns útvonalakat jelölik. Az exkluzív vélekedések és a katonai jelenlét közötti útvonalon jelzett érték a közvetlen hatást mutatja, mögötte zárójelben pedig a teljes hatás értéke szerepel).

Az eredmények azt mutatják, hogy az exkluzív áldozati vélekedések katonai fellépés támogatására való hatásának többszörös közvetítő elemzésére felállított teljes modell szignifikáns [$R^2=,35$; $F(1,349)=189,61$, $p<,01$]. Az exkluzív áldozati vélekedéseknek a katonai fellépésre gyakorolt teljes hatása ($b=,30$, $SE=,02$, $t=13,77$, CI [0.25, 0.34]), és közvetlen hatása ($b=,13$, $SE=,02$, $t=6,05$, CI [0.09, 0.17]) is szignifikáns, ami a mediáló változók általi részleges közvetítést jelent. De ugyanígy, a közvetett hatások teljes hatása ($ab=,17$, $SE=,02$, CI [0.13, 0.20]) is szignifikáns eredményt mutat. Bár – egyéb közvetett kapcsolatok mellett – az exkluzív áldozati vélekedések → fizikai veszély → kulturális veszély → félelem → határok lezárása → katonai jelenlét változóinak kifejezetten ilyen logikai sorrendű összefüggése nem mutatott szignifikáns hatást ($b=,001$, $SE=,002$, CI [-0.001, 0.005]), ezen változók, vagyis az attitűd különböző aspektusainak együttes figyelembevétel a modell szerint azonban mégiscsak indokolt; hozzájárul a menekültek iránt tanúsított reakciók teljesebb körű megértéséhez.

A következő elemzésben - a pozitív kimenetelre vonatkozóan - felvázolt kapcsolatok a 4. ábrán kerülnek illusztrálásra, a közvetlen kapcsolatok nem standardizált regressziós koefficiens értékeinek feltüntetésével. Az eredmények alapján az inkluzív áldozati vélekedések proszociális segítési szándék megjelenésére való hatásának többszörös közvetítő elemzésére felállított teljes modell szignifikáns [$R^2=,12$; $F(1,356)=48,96$, $p<,01$]. Az inkluzív áldozati vélekedéseknek a proszociális segítségre gyakorolt teljes hatása ($b=,37$, $SE=,05$, $t=7,00$, CI [0.27, 0.48]) szintén szignifikáns. Közvetlen hatása ($b=,04$, $SE=,04$, $t=0,83$, CI [-0.05, 0.12]) azonban nem az, ami a mediáló változók általi teljes közvetítést jelent. A közvetett hatások teljes hatása ($ab=,34$, $SE=,04$, CI [0.26, 0.41]) szignifikáns eredményt mutat.

4. ábra Az inkluzív áldozati vélekedések proszociális segítésre gyakorolt hatásának többszörös közvetítő elemzése. (A szaggatott vonal a nem szignifikáns útvonalat jelöli. Az inkluzív vélekedések és a segítség közötti útvonalon jelzett érték a közvetlen hatást mutatja, mögötte zárójelben pedig a teljes hatás értéke szerepel).

A közvetítő elemzések révén – bár korrelatív jellegükből kifolyólag valódi oksági összefüggések megfogalmazására nem alkalmasak - némileg behatóbb képet kaptunk az exkluzív és inkluzív áldozati vélekedéseknek a menekültekkel szembeni pozitív és negatív attitűdök mérésére szolgáló kognitív,

affektív és viselkedéses változókon keresztül kifejtett közvetett hatásairól is. Ezek alapján az inkluzív áldozati vélekedések a perspektíva-felvételen és empátián keresztül gyakorolnak hatást a segítő szándék megjelenésére, olyannyira, hogy ezen mediáló változók modellbe történő beemelésével az inkluzív vélekedések segítésre gyakorolt közvetlen hatása eltűnik. Az exkluzív áldozati vélekedéseknek a katonai jelenlét támogatására gyakorolt - közvetítő változókon keresztül kifejtett - hatása ennél komplexebb képet mutat, a lényeg mégis az, hogy az exkluzív vélekedéseknek a fizikai és kulturális veszéllyel, a félelemmel és a határok lezárásának támogatásával való különböző kombinációjú közvetett összefüggései együttesen képesek magyarázatul szolgálni a vizsgált jelenségre.

Megvitatás

A 2015-ben kezdődő menekültválság kapcsán a magyarok menekültek iránti pozitív és negatív attitűdjeit kognitív, affektív és viselkedéses szempontból vizsgáltam. Az eredmények meglehetősen egyértelmű mintázatot mutatnak. Míg az exkluzív áldozati vélekedések napjaink menekültjeinek irányában negatív attitűdöket eredményeznek, addig az inkluzív áldozati vélekedések a menekültek iránti pozitív attitűdökhöz vezetnek.

A magyarságot ért sorozatos sérelmekből megkonstruált kizárólagos áldozatiság gondolata a Bar-Tal és Antebi (1992) által a zsidó nép kapcsán megfogalmazott „ostromlott erőd” mentalitáshoz vezet, és mint ilyen, nagy valószínűséggel intenzívebb fenyegetettség-érzéssel jár együtt. Az aktuális helyzetre adott magyar reakciók értelmezését árnyalja a háború elől otthonukat elhagyni kényszerülő tömegek problémájának a gazdasági indíttatású bevándorlás, valamint a terrorizmus kérdéseivel való összemosódása is, hiszen ez tovább erősíti az alapvetően történelmi gyökerekkel bíró fenyegetettség-érzést, hangsúlyozva a jelen helyzetnek a megélhetést, a fizikai biztonságot, sőt az életben maradási veszélyeztető voltát. Ez a viláértelmezési mód azonban természetesen a félelem elemi erővel jelentkező érzését indukálja. Azt a félelmet, amely Fülöp és László (2011; László és Fülöp, 2010) kutatásai alapján is a magyarok történelmi pályájából következő kollektív érzelmek egyik legjellegzetesebbike. Így nem is igazán kiváltódik, mint inkább aktiválódik. Az exkluzív vélekedéseknek a viselkedéses reakciók szintjén is kimutatható hatásuk van: a határokat le kell zárni, a katonai jelenlétet növelni kell. A bezárkózáshoz képest azonban a fegyverek - akár csak passzív - bevetésének támogatása már egy minőségében másik szintje a menekülthelyzetre adott válasznak (ld. Maoz és Eidelson, 2007).

Nem úgy az inkluzív áldozati vélekedések, amelyek a „ne hagyjuk, hogy mások is annyit szenvedjenek, amennyit nekünk kellett” gondolatától (pl. Klar és mtsai, 2013) vezérelve, és a szenvedésből született altruizmus hipotézisét alátámasztandó (Staub és Vollhardt, 2008; Vollhardt és Staub, 2011), az aktív segítésre való hajlandóságot növelik.

VII.3. Harmadik vizsgálat: Az 1956-os magyar menekültek és napjaink menekültválságának speciális összehasonlítása a kollektív áldozati vélekedések tükrében

A történelmi viktimizációra vonatkozó kollektív áldozati vélekedések menekülthelyzetre gyakorolt hatásának tesztelése során kapott összefüggések alaposabb megértése érdekében egy új, specifikusabb vizsgálatot terveztünk. Ebben külön szempontként szerepelt az 1956-ban Magyarországot elhagyó menekültek és napjainkban a közel-keletről érkező menekültek helyzetének összehasonlíthatóságára vonatkozó ítéletek. A feltételezés szerint a múltbeli áldozati tapasztalatok eltérő konstruálásán túl a konkrét jelenbeli események speciális összehasonlíthatóságával való egyetértés önmagában is jelentős mértékben szerepet játszik a külső csoport iránti reakciók alakulásában.

Eljárás és vizsgálati anyag

A kérdőív első részében a vizsgálati személyek (N=280) demográfiai hátterére, vallásosságára és politikai irányultságára vonatkozó kérdéseket tettem fel.

Ezután a kollektív áldozati tudat kérdőívnek egy statisztikai és elméleti megfontolások alapján lerövidített verziója következett, mely négy-négy állítással méri az exkluzív és az inkluzív áldozati vélekedéseket. Ezt követően négy kvázi exkluzív és négy kvázi inkluzív állítás következett, amelyek célja az 1956 után Magyarországról elmenekült emberek helyzetének közvetlen összehasonlítása volt a ma Európába érkező menekültek helyzetével. Az összehasonlítások a klasszikus kollektív áldozati vélekedés állításainak mintájára lettek megfogalmazva, csak épp kontextusra specifikálva.

Majd egy rövid összefoglalót olvashattak a résztvevők a 2015-ben kirobbant menekültválság Magyarországot érintő, tényszerű és számszerű információiról, melyet a menekültek iránti attitűdök mérésére szolgáló állítások követték. A menekültek helyzetével kapcsolatos perspektíva-felvétel és empátia együttes mérésére összesen öt állítás, a proszociális segítségre való szándék mérésére három állítás szolgált. A menekültekkel szembeni negatív attitűdök mérése ezúttal a következő skálák szolgáltak: Stephan, Ybarra és Bachmann (1999) munkáját alapul véve a magyar viszonyokra alakítva négy-négy állítás szolgált a valódi fenyegetettség és a szimbolikus fenyegetettség mérésére. A félelem érzését három állítás, az aktív, katonai védekezést összesen öt állítás, a menekültek bűnözőként való kezelésére, vagyis kriminalizálására való hajlamot nyolc állítás volt hivatott mérni.

A következő részben az Eidelson és Eidelson (2003) által leírt veszélyes vélekedések mérésére kidolgozott Egyéni-Csoport Vélekedések Kérdőív (Eidelson, 2009) három skáláját – sebezhetőség, észlelt igazságtalanság és tehetetlenség - használtam a magyar csoportra adaptálva. Ezek mérésére három-három állítás szolgált.

Mindezeket követően Roccas, Klar és Liviatan (2006) kétdimenziós nemzeti azonosulási kérdőívének magyar megfelelője következett, mely glorifikáló és kötődő azonosulási módokat különbözteti meg, négy-négy állítással.

A kérdőív utolsó részében a proszociális segítség valós viselkedéses szinten történő mérésére nyílt lehetőség. A kitöltésért cserébe megnyerhető 10.000 forintos ajándékutalvány kapcsán lehetett arról dönteni, hogy a nyereményt teljes egészében vagy akár csak részben, de kívánja-e felajánlani a menekülteket segítő Migráns Szolidaritás Csoportnak (MigSzol).

Eredmények

A rövidített kollektív áldozati tudat kérdőív belső struktúráját a megerősítő faktorelemzés módszerével megvizsgálva, megfelelő illeszkedési mutatókat kaptam: CMIN/DF=2,26, $p < ,05$, CFI=,965, NFI=,939, RMSEA=,067.

A reliabilitás vizsgálatok elvégzése után az 1956-os magyar menekültek és a jelenlegi menekültek helyzetének az egymással való összemérhetőségét megítélő specifikus inkluzív és specifikus exkluzív áldozati vélekedéseket mérő skálák összevonása mellett döntöttem, így létrehozva a két esemény összehasonlíthatóságát mérő specifikus inkluzív áldozati vélekedések skáláját, melynek megbízhatósága jónak mondható ($\alpha = ,83$).

VII.3.1. A speciális inkluzív áldozati vélekedések hatása a menekültek iránti attitűdökre

A többszörös lineáris regresszió elemzések eredménye alapján a specifikus inkluzív áldozati vélekedések mind az empátia ($\beta = ,47$, $p < ,01$), mind a segítség szándéka ($\beta = ,41$, $p < ,01$), mind pedig a valós cselekvés szintjén megnyilvánuló segítség ($\beta = ,23$, $p < ,01$) megjelenésében is jelentős bejósoló erővel bír. A regressziós modellek az empátia esetében 53%-ban [$R^2 = ,53$, $F(30,226) = 8,52$, $p < ,01$], a segítség szándéka esetében szintén 53%-ban [$R^2 = ,53$, $F(30,226) = 8,34$, $p < ,01$], a valódi segítség esetében pedig 44%-ban [$R^2 = ,44$, $F(30,112) = 2,93$, $p < ,01$] magyarázzák a kimeneti változók varianciáját. Ami a menekültekkel kapcsolatos negatív viszonyulásokat illeti, a specifikus inkluzív áldozati vélekedések kognitív szinten a valódi fenyegetés ($\beta = -,24$, $p < ,01$) és a szimbolikus fenyegetés ($\beta = -,34$, $p < ,01$), érzelmi szinten a félelem ($\beta = -,21$, $p < ,01$), viselkedéses szinten pedig a katonai védekezés ($\beta = -,36$, $p < ,01$) és a kriminalizálás ($\beta = -,35$, $p < ,01$) változóinak is szignifikáns negatív prediktorainak bizonyultak. A lineáris regressziós modellek a valódi fenyegetés esetében 56%-ban [$R^2 = ,56$, $F(30,224) = 9,47$, $p < ,01$], a szimbolikus fenyegetés esetében 61%-ban [$R^2 = ,61$, $F(30,226) = 11,68$, $p < ,01$], a félelem esetében 48%-ban [$R^2 = ,48$, $F(30,226) = 6,95$, $p < ,01$], a katonai védekezés esetében 63%-ban [$R^2 = ,63$, $F(30,225) = 12,76$, $p < ,01$], és a menekültek kriminalizálása esetében szintén 63%-ban [$R^2 = ,63$,

$F(30,223)=12,60, p<,01]$ képesek magyarázni a kimeneti változóban mutatkozó varianciát. Mindezeket úgy, hogy a történelmi viktimizációra vonatkozó exkluzív és inkluzív áldozati vélekedések egyik kimeneti változóban sem mutattak szignifikáns bejósoló hatást.

Összességében elmondható, hogy az otthonaikat elhagyni kényszerülő 1956-os magyar és 2015/16-os szír, afgán, líbiai menekültek helyzetét hasonlóan ítélő specifikus inkluzív áldozati vélekedések jelentős hatással vannak a napjaink menekültválságára adott reakciókra, olyannyira, hogy a hagyományos exkluzív és inkluzív áldozati vélekedések bele sem kerülnek a magyarázó modellekbe.

Megvitatás

Miután a menekültválság kapcsán immáron egyre gyakrabban nem csak csoporton belül, azaz magyar részről hangzik el a jelenlegi helyzet társadalmi és politikai megértését és kezelését árnyalni kívánó összehasonlítás az '56-os magyarok megpróbáltatásaival, hanem kívülről, mások által is, releváns szempontnak tűnt megvizsgálni mindezt a kollektív áldozati vélekedések elméleti keretében empirikusan is. Colleen Bell, az Egyesült Államok volt amerikai nagykövete, Frans Timmermans, az Európai Bizottság alelnöke, Didier Reynders belga külügyminiszter egy-egy megszólalásukban mindannyian az 1956-os magyar menekülthullám és napjaink migrációs helyzete között vont párhuzam kihangsúlyozásával igyekeztek Magyarország figyelmét ráirányítani a menekültek iránt tanúsított szolidaritás fontosságára (pl. Stumpf, 2016; Timmermans '56-hoz hasonlította...", 2017; „Belga külügyminiszter beszólt”, 2016). A párhuzamok felemlegetése és felvázolása mögött álló logika megértésére Warner és Branscombe (2012) kutatási eredményei látszanak magyarázatot szolgáltatni, melyek szerint külső megfigyelők hajlamosak azt az elvárást megfogalmazni, hogy egy korábban áldozattá vált csoport a hasonló tapasztalatok révén nagyobb hajlandóságot kell, hogy mutasson az újonnan áldozattá válók megsegítésére, ezáltal amolyan kívülről érkező morális kötelezettség terhét rárakva a korábbi áldozati csoport vállára. A magyarok azonban mintha nem mutatnának egyértelmű hajlandóságot a morális kötelezettség terhének a felvállalására, bizonyítja ezt az a közbeszédben újra és újra fellángoló vita, ami a két esemény közötti összehasonlítások jogosságát illetően folyik (pl. Stumpf, 2016; Surján, 2017; Mink, 2017).

Az eredmények alapján egyértelmű a kép: minél inkább egyetért valaki azzal, hogy a menekülteknek és az '56-os magyaroknak hasonló megpróbáltatásokat kellett elszenvedniük, annál pozitívabb attitűdöt mutatnak a menedékkérők iránt. Jelen kutatásban a történelmi viktimizáció eltérő megkonstruálási módjai helyett a szituáció-specifikus, vagyis konkrét helyzetek összehasonlíthatóságára vonatkozó ítéletek gyakorolták a szignifikáns hatást. A hasonló típusú élmények pedig egyrésztől megkönnyíthetik a közös hang megtalálását, ugyanakkor akár identitás-fenyegetést is hordozhatnak magukban. Hiszen az inkluzivitással sokszor együttjár a sérelmek

„általánosíthatósága”, ami veszélyeztetheti az áldozati identitással rendelkező csoportok speciális státuszát és identitását (Vollhardt, 2009).

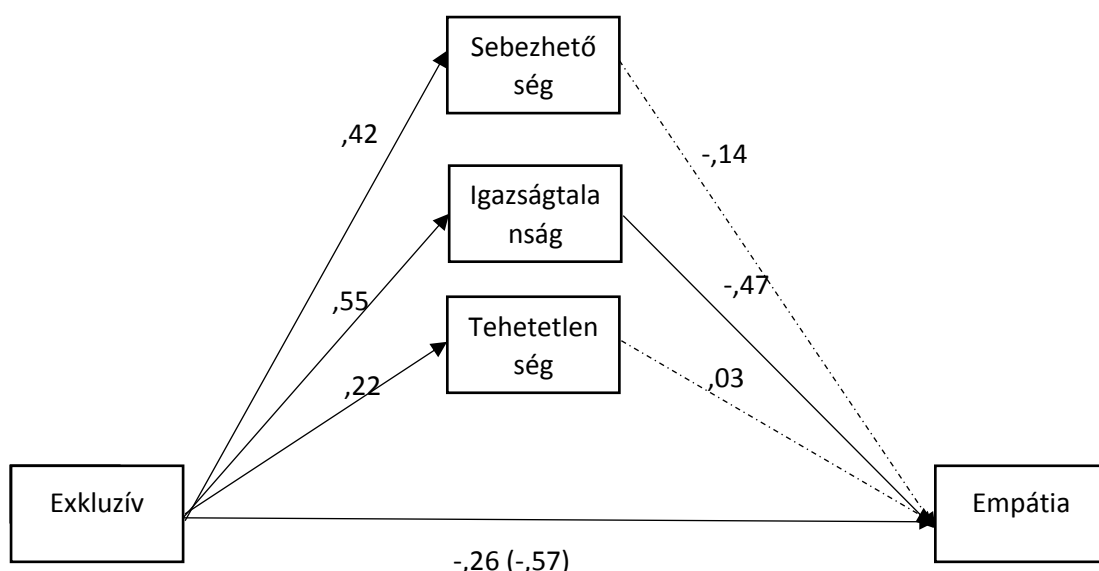
VII.3.2. A veszélyes vélekedések mediáló szerepe a kollektív áldozati vélekedések és a menekültek iránti attitűdök között

A kutatás másik fő kérdésének értelmében arra voltam kíváncsi, hogy a sajátos történelmi reprezentációkból eredeztethető kollektív áldozatiság milyen közvetítő változókon keresztül fejti ki a hatását aktuális társadalmi kérdésekben adott válaszokra, jelen esetben a menekültek irányában mutatott attitűdökre. Ennek vizsgálatára többszörös párhuzamos közvetítő elemzéseket végeztem a Hayes (2013) által kifejlesztett PROCESS macro (4-es modell) segítségével (5000 mintán alapuló bootstrapping eljárással, torzítás-korrigált 95%-os megbízhatósági tartománnyal dolgozva).

Lévé, hogy elméleti szempontból elsősorban az exkluzív áldozati vélekedések esetében tűnik relevánsnak és indokoltnak alaposabban is megvizsgálni a veszélyes vélekedések mediáló hatását, így a közvetítő elemzések független változójaként mindenhol az exkluzív áldozati vélekedések kerültek a modellbe. Az egymástól független közvetítő változók: a sebezhetőség, az észlelt igazságtalanság és a tehetetlenség voltak. Kimeneti változóként pedig kíváncsi voltam az eddig használt, menekültek iránti pozitív és negatív attitűdök mérésére szolgáló minden változóra, így egyesével megvizsgáltam mindegyiket.

A felvázolt modellek közül az empátia kimeneti változójára vonatkozó kapcsolatok az 5. ábrán kerülnek illusztrálásra, a közvetlen kapcsolatok nem standardizált regressziós koefficiens értékeinek feltüntetésével.

5. ábra Az exkluzív áldozati vélekedések empátia megjelenésére gyakorolt hatásának többszörös, párhuzamos közvetítő elemzése, a közvetlen kapcsolatokra vonatkozó, nem standardizált regressziós koefficiens értékek feltüntetésével. (A szaggatott vonalak a nem szignifikáns útvonalakat jelölik. Az exkluzív vélekedések és az empátia közötti útvonalon jelzett érték a közvetlen hatást mutatja, mögötte zárójelben pedig a teljes hatás értéke szerepel).

A vizsgált modellek mind az empátia [$F(1,266)=56,13, p<,01, R^2=,17$], mind a segítési intenció [$F(1,267)=42,26, p<,01, R^2=,14$], mind pedig a valós segítség esetében [$F(1,148)=24,43, p<,01, R^2=,14$] szignifikánsak. Az exkluzív vélekedések empátiára [$b=-,57, SE=,08, t=-,7,49, p<,01, CI (-0.72, -0.42)$], segítési szándékra [$b=-,29, SE=,04, t=-,6,5, p<,01, CI (-0.38, -0.20)$], és valós segítségre [$b=-275,18, SE=55,67, t=-4,94, p<,01, CI (-385.20, -165,16)$] gyakorolt teljes hatása szintén szignifikáns. Az exkluzív áldozati vélekedések az empátiára és a segítési szándékra az észlelt igazságtalanság, a valós segítségre pedig a sebezhetőség változóján keresztül fejtenek ki szignifikáns közvetett hatást. Az exkluzív vélekedések közvetlen hatása az empátiára [$b=-,26, SE=,09, t=-2,77, CI (-0.44, -0.07)$] szignifikáns, míg a segítési szándékra [$b=-,08, SE=,05, t=-1,49, CI (-0.18, 0.03)$] és a valós segítségre [$b=-79,88, SE=68,27, t=-1,17, CI (-214.81, 55.06)$] nem szignifikáns. Ez azt jelenti, hogy az empátia esetében részleges közvetítésről, a segítési intenció és valós segítség esetében pedig a mediátor változókon keresztül kifejtett teljes közvetítésről beszélhetünk.

Ami a negatív kimeneteleket vizsgáló változókat illeti, a vizsgált modellek mind a valódi fenyegetés [$F(1,264)=91,55, p<,01, R^2=,26$], mind a szimbolikus fenyegetés [$F(1,267)=129,07, p<,01, R^2=,33$], mind a félelem [$F(1,267)=63,09, p<,01, R^2=,19$], mind a katonai védekezés [$F(1,266)=123,22, p<,01, R^2=,32$], mind pedig a menekültek kriminalizálása esetében [$F(1,265)=118,95, p<,01, R^2=,31$] szignifikánsak. Az exkluzív vélekedések valódi fenyegetésre [$b=,59, SE=,06, t=9,57, p<,01, CI (0.46, 0.71)$], szimbolikus fenyegetésre [$b=,77, SE=,07, t=11,36, p<,01, CI (0.63, 0.90)$], félelemre [$b=,43, SE=,05, t=7,94, p<,01, CI (0.33, 0.54)$], katonai védekezésre [$b=,88, SE=,08, t=11,10, p<,01, CI (0.72, 1.03)$] és kriminalizálásra [$b=1,35, SE=,12, t=10,91, p<,01, CI (1.10, 1.59)$] gyakorolt teljes hatása szintén szignifikáns.

Az exkluzív áldozati vélekedések minden kimeneti változó esetében a sebezhetőség és az észlelt igazságtalanság változóján keresztül fejtenek ki szignifikáns közvetett hatást. Az exkluzív vélekedések közvetlen hatása a valódi fenyegetésre [$b=,09, SE=,06, t=1,49, CI (-0.03, 0.21)$] és a félelemre [$b=,02, SE=,06, t=,29, CI (-0.10, 0.13)$] nem szignifikáns, míg a szimbolikus fenyegetésre [$b=,24, SE=,07, t=3,41, CI (0.10, 0.38)$], a katonai védekezésre [$b=,28, SE=,08, t=3,36, CI (0.12, 0.45)$] és a kriminalizálásra [$b=,55, SE=,14, t=3,93, CI (0.27, 0.82)$] szignifikáns. Ez azt jelenti, hogy a valódi fenyegetés és a félelem esetében a mediátor változókon keresztül kifejtett teljes közvetítésről, a szimbolikus fenyegetés, a katonai védekezés és a menekültek kriminalizálása esetében pedig részleges közvetítésről beszélhetünk.

Megvitatás

Vizsgálatomban az észlelt igazságtalanság, sebezhetőség és tehetetlenség változóit mértem fel, és az eredmények alapján a negatív csoportközi kimenetek mindegyikénél, azaz a menekültekkel

kapcsolatos valódi és a szimbolikus fenyegetettség, a félelem, a katonai jelenlét és a menekültek kriminalizálása esetében is a saját csoportot korábban ért észlelt igazságtalanságok, és a saját csoport sérülékenységének érzése volt az, ami közvetítette az exkluzív áldozati vélekedések hatását. A pozitív viszonyulások kapcsán is ehhez hasonló összefüggéseket találtam, azzal a különbséggel, hogy a menekültek irányában érzett és mutatott empátia és segítési szándék az igazságtalanság, a valós segítség pedig a sebezhetőség közvetítésével jelent meg, értelemszerűen fordított összefüggésben, azaz például a magyarságot ért igazságtalanságok fokozott észlelése a menekültek iránti csökkent empátiát eredményezett.

Az exkluzív áldozati vélekedések, vagyis az az elképzelés, hogy a csoport másokhoz képest több megpróbáltatásnak volt kitéve, bizonyos szempontból magában foglalja az igazságtalanság és sebezhetőség képzetét (pl. Bar-Tal és mtsai, 2009). Kicsit alaposabban szemügyre véve, az igazságtalanság érzése mintha körülölelné az áldozatiságot: egyrészt táplálja, vagyis szerepet játszik a kialakulásában, másrészt a már létrejött áldozati identitásnak a jelen viszonyok között is közvetíti, felerősíti a hatását. Ahogy látható, mindez pedig a menekültek helyzete iránt mutatott empátia és segítési szándék csökkenéséhez, sőt az ellenséges reakciók felerősödéséhez vezet.

A sebezhetőség mint szignifikáns mediáló változó az exkluzív áldozati vélekedésekkel erősebben egyetértők részéről ugyanígy könnyen megérthető. Hiszen egy másokhoz képest komolyabb megpróbáltatásokat elszenvedni kénytelen csoport természetesen sérülékenyebbnek tűnik, ami nem csak a csoport belső életét, de külső csoportokkal való kapcsolatát is befolyásolja. A csoporton belül megnövekedett szolidaritás és etnocentrizmus, valamint a csoport határainak a megerősítése (LeVine és Campbell, 1972) jelenik meg, a külső csoportok irányában pedig az átélt fokozott sérülékenység megfelelő alapot teremt ahhoz, hogy a csoport érzékenyebben reagáljon bármely vélt vagy valós fenyegetéssel szemben, ami egyúttal indokoltá teszi a csoport számára azt is, hogy saját önvédelme és biztonsága érdekében ne féljen akár szélsőséges, agresszív eszközökhöz is nyúlni.

VIII. Összegzés és általános megvitatás

Dolgozatomban elsősorban a történelmi viktimizációból eredeztethető kollektív áldozati vélekedések eltérő konstruálási módjainak a hatását vizsgáltam aktuális csoportközi helyzetekben mutatott viszonyulási módokra. Az eredmények szisztematikus mintázatot mutatnak. Minden egyéb demográfiai és politikai változótól, valamint a nemzeti azonosulási módoktól függetlenül is, az exkluzív áldozati vélekedések a csoportközi kapcsolatok szempontjából jellemzően destruktív kimenetelhez, az inkluzív áldozati vélekedések konstruktív kimenetelhez vezetnek. Akik tehát a magyarság történelmi szenvedéseit más nemzetek megpróbáltatásaival összemérhetőnek és hasonlóknak tartják, napjaink

csoportközi kontextusaiban a másik fél perspektíváját is képesek és hajlandóak figyelembe venni. Így ők elsősorban nem a saját csoport-külső csoport felosztásban látják a világot, sokkal inkább egy fölérendelt kategóriát létrehozva kiterjesztik identitásuk határait, melyen belül mindenki egyenértékű, elsősorban ember, és mint ilyen, eredendően pozitív viszonyulásokra érdemes. Működés módjuk elsősorban a nyitottság és empátia mentén írható le.

Az exkluzív áldozati vélekedések kimeneteire vonatkozó eredmények áttekintése két fő motívum meglétét sejteti: a kapott eredmények legfőbb tanulságai bizonyos szempontból mind-mind a sértettség és az önvédelem igénye mentén ragadhatók meg. Az áldozati identitással rendelkező magyarság esetében ezek könnyen értelmezhető háttérmotívumok. Az eredmények empirikusan is igazolják, hogy az igazságtalanság, és az ezzel adott körülmények között szorosan együtt járó sértettség, valamint a sebezhetőség, és az ebből automatikusan származtatható önvédelmi igény alapvetően közvetítő szerepet tölt be az exkluzív áldozatiság gondolata és a negatív csoportközi reakciók között. Elismerve bár, hogy a fenyegető élményekből táplálkozó félelem olykor adaptív válaszokra sarkall, hiszen a túlélést célozza (Bar-Tal, 2001), mégis, ez az exkluzív áldozati vélekedésekkel együtt járó erőteljes saját csoport fókusz félelem és bizalmatlanság generálta bezárkózást és bezűkültséget eredményez.

Ahogy Fülöp és munkatársai (2013) felhívják rá a figyelmet, a traumatikus események kognitív és érzelmi feldolgozásához aktív és konstruktív megküzdési módokra lenne szükség, mely a gyász munka mellett a megbocsátásra való hajlandóságot, sőt a saját csoport felelősségének elismerését is magában foglalja. De része ezeknek az inkluzivitás, azaz a más csoportok perspektívájának figyelembevételére való nyitottság is. Mindezek pedig hosszú távon inkább a pozitív jövő képét előtérbe állító „remény kultúrájának” megerősödéséhez vezethetnek, amely ugyan sok kockázatot és bizonytalanságot rejt magában, mégis, a kiegyensúlyozott és békés egymás-mellett-élésnek – akár csoport belül, akár csoportok között – az egyik legfontosabb záloga lehet (Bar-Tal, 2001).

IX. Irodalom

- Bar-Tal, D. (2001). Why does fear override hope in societies engulfed by intractable conflicts as it does in Israeli society? *Political Psychology*, 22, 601-627.
- Bar-Tal, D. (2003). Collective memory of physical violence: Its contribution to the culture of violence. In: E. Cairns és M. D. Roe (Eds.) *The role of memory in ethnic conflict* (pp. 77-93). UK: Palgrave Macmillan
- Bar-Tal, D., és Antebi, D. (1992). 'Siege mentality in Israel'. *International Journal of Intercultural Relations*, 16, 251-275.
- Bar-Tal, D., Chernyak-Hai, L., Schori, N., és Gundar, A. (2009). A sense of self-perceived collective victimhood in intractable conflicts. *International Review of the Red Cross*, 91(874), 229-258.

- „Belga külügyminiszter beszólt...” (2016 szeptember 7.) *EUROLÓGUS/Index.hu*
 Letöltve: http://index.hu/kulfold/eurologus/2016/09/07/a_belga_kulugyminiszter_beszolt_az_56-os_brusszeli_magyar_filmfesztivalon/ 2017.07.20.
- Csepeli, Gy. (1992). *Nemzet által homályosan*. Századvéd Kiadó, Budapest
- Csepeli, Gy. (2013). A magyar faj abszurditása (Prolegomena egy hasonló című, tervezett könyvhöz). *Mozgó Világ*. 39.évf 1.sz
- Davis, M. H. (1983). Measuring individual differences in empathy: Evidence for a multidimensional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44, 113-126.
- Eidelson, R. J. (2009). An individual-group belief framework: Predicting life satisfaction, group identification, and support for the “war on terror”. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 15(1), 1-26.
- Eidelson, R. J., és Eidelson, J. I. (2003). Dangerous ideas: Five beliefs that propel groups toward conflict. *American Psychologist*, 58(3), 182-192.
- Ferenczhalmy R., Szalai K. és László J. (2011): Az ágencia szerepe történelmi szövegekben a nemzeti identitás szempontjából. *Pszichológia*, 1, 35-46.
- Fülöp, É. (2010). A történelmi pálya és a nemzeti identitás érzelmi szerveződése. *PhD értekezés*. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Pszichológia Doktori Iskola Szociálpszichológia Program.
- Fülöp, É., Csertő, I., Ilg, B., Szabó, Z., Slugoski, B., és László, J. (2013). Emotional elaboration of collective traumas in historical narratives. In Forgas, J.P. (Ed) *Social cognition and communication. Sydney symposium in social psychology series* (pp. 245-262). London, England: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Fülöp É. és László J. (2011) Érzelmek a valós csoportközi konfliktusokban: a csoportközi érzelmek történelmi lehorgonyzása. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 66, 3, 467-486.
- Hair, J., Black, W., Babin, B., and Anderson, R. (2010). *Multivariate data analysis* (7th ed.): Prentice-Hall, Inc. Upper Saddle River, NJ, USA
- Halbwachs, M. (1980): *The Collective Memory*. New York: Harper and Row.
- Halperin, E., Bar-Tal, D., Nets-Zehngut, R., és Drori, E. (2008). Emotions in conflict: Correlates of fear and hope in the Israeli-Jewish society. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 14(3), 233-258.
- Hameiri, B és Nadler, A. (2017) Looking Backward to Move Forward: Effects of Acknowledgment of Victimhood on Readiness to Compromise for Peace in the Protracted Israeli–Palestinian Conflict. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 43(4) 555-569.
- Hayes, A. F. (2013). *Introduction to Mediation, Moderation, and Conditional Process Analysis: A Regression-Based Approach*. New York, NY: Guilford Press.
- Hu, L. T., és Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural equation modeling: a multidisciplinary journal*, 6(1), 1-55.
- Hunyady Gy. (1997). A nemzeti identitás és a sztereotípiák görbe tükre. *Új Pedagógiai Szemle* 47.évf. 10.sz. pp. 45-59.
- Hunyady Gy. (2003). *Nemzetkarakterológiák*. Osiris Kiadó. Budapest
- Klar, Y., Schori-Eyal, N., és Klar, Y. (2013). The “never again” state of Israel: The emergence of the Holocaust as a core feature of Israeli identity and its four incongruent voices. *Journal of Social Issues*, 69(1), 125–143.
- Koestler A. (1939) *Egy halott Budapesten*, Letöltve: <http://magyar-irodalom.elte.hu/sulinet/igyjo/setup/portrek/jozsefa/koestler.htm> 2017.07.28.

- Kramer, R. M., és Messick, D. M. (1998). Getting by with a little help from our enemies: Collective paranoia and its role in intergroup relations. In C. Sedikides, J. Schopler, és C. A. Insko (Eds.), *Intergroup cognition and intergroup behavior* (pp. 233-255). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- László J. (2005). *A történetek tudománya: Bevezetés a narratív pszichológiába*. Pszichológiai Horizont 3. Budapest: Új Mandátum.
- László J. (2012). *Történelem-történetek. Bevezetés a narratív szociálpszichológiába*. Budapest: Akadémia Kiadó.
- László J., Ehmann B., és Imre O. (2002).: Történelem Történetek: A történelem szociális reprezentációja és a nemzeti identitás; In: *Pszichológia*, (22), 2, 147-161.
- László J. és Fülöp É. (2010). A történelem érzelmi reprezentációja a történelemkönyvekben és naiv elbeszélésekben. *Történelemtanítás XLV. évfolyam*, 1/3.
- LeVine, R. A., és Campbell, D. T. (1972). *Ethnocentrism: Theories of conflict, ethnic attitudes, and group behavior*. New York: Wiley.
- Liu, J. H., és László, J. (2007). A Narrative Theory of History and Identity. In *Social Representations and Identity* (pp. 85-107). Palgrave Macmillan US.
- Mack, J. (1990). The psychodynamics of victimization among national groups in conflict In: V. Volkan, D. Julius és J. Montville (Eds) *The psychodynamics of international relationships* (vol. 1) Concepts and theories (Toronto, ON, Lexington Books), 119–129
- Maercker, A., Povilonyte, M., Lianova, R., és Pöhlmann, K. (2009). Is acknowledgement of trauma a protective factor? The sample case of refugees from Chechnya. *European Psychologist*, 14, 249–254.
- Maoz, I., és Eidelson, R. J. (2007). Psychological bases of extreme policy preferences: How the personal beliefs of Israeli-Jews predict their support for population transfer in the Israeli-Palestinian conflict. *American Behavioral Scientist*, 50, 1476–1497.
- Mink A. (2017. július 21.) Menekültek 1956-ban és ma *HVG.hu* Letöltve: http://hvg.hu/itthon/20170721_Mink_Andras_Menekultek_beilleszkedes_1956_Surjan_Lasz_lo 2017.07.26.
- Nadler, A., és Shnabel, N. (2008). Instrumental and socioemotional paths to intergroup reconciliation and the needs-based model of socioemotional reconciliation. *The social psychology of intergroup reconciliation*, 37-56.
- Noor, M., Vollhardt, J. R., Mari, S., & Nadler, A. (2017). The social psychology of collective victimhood. *European Journal of Social Psychology*, 47(2), 121-134.
- Pataki F. (2011). *A varázsát vesztett jövő*. Noran Libro Kiadó. Budapest
- Pataki, F. és Ritoók Zs. (szerk.) (1999).: *Magyarságkép és történeti változásai*. Magyarország az ezredfordulón. Budapest. MTA
- Pennekamp, S. F., Doosje, B., Zebel, S., és Fischer, A. H. (2007). The past and the pending: The antecedents and consequences of group-based anger in historically and currently disadvantaged groups. *Group Processes and Intergroup Relations*, 10, 41–55.
- Rice, C. A., és Benson, J. F. (2005). Hungering for revenge: The Irish famine, the troubles and shame-rage cycles, and their role in group therapy in Northern Ireland. *Group Analysis*, 38(2), 219-235.
- Roccas, S., Klar, Y., és Liviatan, I. (2006). The paradox of group-based guilt: modes of national identification, conflict vehemence, and reactions to the in-group's moral violations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 91, 698-711.
- Shnabel, N., és Nadler, A. (2008). A needs-based model of reconciliation: satisfying the differential emotional needs of victim and perpetrator as a key to promoting reconciliation. *Journal of personality and social psychology*, 94(1), 116.

- Shnabel, N., Nadler, A., Ullrich, J., Dovidio, J. F., és Carmi, D. (2009). Promoting reconciliation through the satisfaction of the emotional needs of victimized and perpetrating group members: The needs-based model of reconciliation. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 35, 1021–1030.
- Simon, B., és Klandermans, B. (2001). Politicized collective identity: A social psychological analysis. *American psychologist*, 56(4), 319-331.
- Staub, E. (1998). Breaking the cycle of genocidal violence: Healing and reconciliation. In Harvey, John H. (Ed). *Perspectives on loss: A sourcebook. Death, dying, and bereavement*, (pp. 231-238). Philadelphia, PA, US: Brunner/Mazel
- Staub, E. (2008). Promoting reconciliation after genocide and mass killing in Rwanda—and other postconflict settings: Understanding the roots of violence, healing, shared history, and general principles. In A. Nadler, T. Malloy, és J. D. Fisher (Eds.), *The social psychology of intergroup reconciliation* (pp. 395–422). New York, NY: Oxford University Press.
- Staub, E., és Vollhardt, J. (2008). Altruism born of suffering: The roots of caring and helping after victimization and other trauma. *American Journal of Orthopsychiatry*, 78(3), 267-280.
- Stephan, W. G., Ybarra, O., és Bachman, G. (1999). Prejudice toward immigrants. *Journal of Applied Social Psychology*, 29(11), 2221-2237.
- Stumpf A. (2016, október 7.) Párhuzamot vont az '56-os és a mai menekültek között az amerikai nagykövet. *Mandiner*. Letöltve: http://mandiner.hu/cikk/20161007_colleen_bell_tudositas_56_menekultek, 2017.06.25.
- Surján L. (2017, július 09) Felelet Timmermans biztos úrnak. *Magyar Idők* Letöltve: <http://magyaridok.hu/velemenye/felelet-timmermans-biztos-urnak-1921621/>, 2017.07.20.
- Szabó Zs.P. (2013). A nemzeti csoporttal való azonosulás hatása a csoportalapú érzelmek átélésére. *PhD-értekezés*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Pszichológia Doktori Iskola.
- Szabó Zs. P., és László J. (2014). A nemzettel való azonosulás magyar kérdőíve. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 69, pp. 293–318.
- Szalai K. és László J. (2007) Az aktív és passzív igék gyakorisága a csoportjelenségek tükrében. In: *MSZNY 2007 V. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Informatikai Tanszékcsoport. 2007. december 6-7. 242-249.
- „Timmermans '56-hoz hasonlította a menekülthelyzetet” (2017, július 5) *24.hu* Letöltve: <http://24.hu/kulfold/2017/07/05/timmermans-1956-hoz-hasonlitotta-a-menekulthelyzetet/>, 2017.07.20.
- Vincze O. (2009). Mentális állapotok jelentősége csoporttörténetekben a saját és a külső csoport vonatkozásában. *PhD értekezés*. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Pszichológia Doktori Iskola Szociálpszichológia Program.
- Vincze O. és László J. (2010) A narratív perspektíva szerepe a történelemkönyvekben. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 65/4, 571-595.
- Volkan, V. D. (2001). Transgenerational transmissions and chosen traumas: An aspect of large-group identity. *Group Analysis*, 34, 79–97.
- Vollhardt, J. R. (2009). The role of victim beliefs in the Israeli-Palestinian conflict: Risk or potential for peace? *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 15(2), 135–159.
- Vollhardt, J.R. (2012). Collective victimization. In L. R. Tropp (Ed.), *The Oxford Handbook of Intergroup Conflict* (pp. 136–157). New York, NY: Oxford University Press.
- Vollhardt, J.R., és Bilali, R. (2015). The role of inclusive and exclusive victim consciousness in predicting intergroup attitudes: Findings from Rwanda, Burundi, and DRC. *Political Psychology*, 36, 489–506.

- Vollhardt, J. R., Mazur, L. B., és Lemahieu, M. (2014). Acknowledgment after mass violence: Effects on psychological well-being and intergroup relations. *Group Processes & Intergroup Relations*, 17(3), 306-323.
- Vollhardt, J. R., Nair, R., és Tropp, L. R. (2016). Inclusive victim consciousness predicts minority group members' support for refugees and immigrants. *Journal of Applied Social Psychology*, 46, 354–368.
- Vollhardt, J., és Staub, E. (2011). Inclusive altruism born of suffering: The relationship between adversity and prosocial attitudes and behavior toward disadvantaged outgroups. *The American Journal of Orthopsychiatry*, 81, 307–315.
- Wayment, H. A. (2004). It could have been me: Vicarious victims and disaster-focused distress. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30, 515–528.
- Warner, R. H., és Branscombe, N. R. (2012). Observer perceptions of moral obligations in groups with a history of victimization. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38(7), 882-894.
- Wohl, M.J., és Branscombe, N.R. (2008). Remembering historical victimization: Collective guilt for current ingroup transgressions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 94, 988–1006.
- Wohl, M. J., Branscombe, N. R., és Reysen, S. (2010). Perceiving your group's future to be in jeopardy: Extinction threat induces collective angst and the desire to strengthen the ingroup. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 36, 898–910.

AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉBEN SZÜLETETT PUBLIKÁCIÓK ÉS ELŐADÁSOK

Publikációk

- Mészáros Noémi Zsuzsanna, Szabó Zsolt Péter (elfogadott kézirat): "Egy ezredévi szenvedés..." - Kollektív áldozati hiedelmek és hatásuk Magyarországon In: Fülöp É, Kóvágó P. (szerk.) A kollektív áldozatiság szociálpszichológiája
- Mészáros Noémi Zsuzsanna, Vámos Eszter, Szabó Zsolt Péter (2017): Sérülékeny identitás: A kollektív áldozati tudat pszichológiai hatásai, *Magyar Pszichológia Szemle*, 72:(3) pp. 345-379
- Szabó Zsolt Péter, Mészáros Noémi Zsuzsanna, Csertő István (2017): The Role of Perceived In-Group Moral Superiority in Reparative Intentions and Approach Motivation, *Frontiers in Psychology* 8: (912) 248422
- Csertő István, Szabó Zsolt Péter, Mészáros Noémi Zsuzsanna, Ben R. Slugoski, Pólya Tibor (2016): A Kollektív Bűntudat Skála magyar nyelvű adaptációja, *Magyar Pszichológiai Szemle*, 71:(3) pp. 421-445.
- László Kelemen, Zsolt Péter Szabó, Noémi Zsuzsanna Mészáros, János László, Josef P Forgas (2014): Social Cognition and Democracy: The Relationship Between System Justification, Just World Beliefs, Authoritarianism, Need for Closure, and Need for Cognition in Hungary, *Journal Of Social And Political Psychology* 2:(1) pp. 197-219.
- Mészáros Noémi Zsuzsanna, Szabó Zsolt Péter (2014): The predictive validity of a bi-dimensional national identification scale In: Papp Barbara (szerk.) *Pszichológiai kutatások: A Nemzeti Kiválóság Program ösztöndíjasainak publikációi (Pécsi Tudományegyetem, Pszichológia Intézet). Pécs: [s. n.], 2014. pp. 46-58.*
- Mészáros Noémi Zsuzsanna, Szabó Zsolt Péter, László János (2013): Consensus and differences in the judgment of historical events In: Peter Cunningham (szerk.) *Identities and citizenship education: Controversy, crisis and challenges: Selected papers from the fifteenth Conference of the Children's Identity and Citizenship in Europe Academic Network. London: CiCe - London Metropolitan University, 2013. pp. 656-668.*
- Mészáros Noémi Zsuzsanna, Szabó Zsolt Péter (2013): A történelmi reprezentációk egységességének kérdése a nemzeti azonosulás függvényében In: Koncz István, Szova Ilona (szerk.) „Együtt a biztosabb tudományos karrierért, a jövőtervezésért”: PEME VII. Ph.D. konferencia. pp. 124-138.

Konferencia-részvételek

Szabó Zsolt Péter, Vollhardt, Johanna Ray, Mészáros Noémi: Collective victim beliefs in the Hungarian Context, 18th General Meeting of the European Association of Social Psychology (*Poszterszekció*), Granada, Spanyolország, 2017.07.05-08

Szabó Zsolt Péter, Mészáros Noémi Zsuzsanna, Miasnikov Gréti Mirtyll, Oláh Julianna: „Nem tudom, mi kárpótolhatná a magyar nemzet lelkét a 20. századért”- a kollektív áldozati hiedelmek kvalitatív vizsgálata, Magyar Pszichológiai Társaság XXVI. Országos Tudományos Nagygyűlése, Szeged, Magyarország, 2017.06.01-03

Szabó Zsolt Péter, Mészáros Noémi & Johanna R. Vollhardt: Collective victim beliefs in Hungary: How do they relate to attitudes toward current social and political issues?, The 39th Annual Scientific Meeting of the International Society of Political Psychology (ISPP), Varsó, Lengyelország, 2016.07.13-16.

Mészáros Noémi, Szabó Zsolt Péter: A magyar kollektív áldozati vélekedések hatása a csoportközi kapcsolatokra, Magyar Pszichológiai Társaság XXV. Országos Tudományos Nagygyűlése, Budapest, Magyarország, 2016.06.02-04.

Mészáros Noémi Zsuzsanna, Szabó Zsolt Péter, Restás Péter: A nemzeti csoporttal való azonosulás kapcsolata a csoport észlelt áldozati szerepével, Magyar Pszichológiai Társaság XXIV. Országos Tudományos Nagygyűlése, Eger, Magyarország, 2015.05.28-30.

Kelemen László, Szabó Zsolt Péter, Mészáros Noémi Zsuzsanna, László János, Joseph P. Forgas: Társadalmi megismerés és demokrácia, Magyar Pszichológiai Társaság XXIV. Országos Tudományos Nagygyűlése, Eger, Magyarország, 2015.05.28-30.

Szabó Zsolt Péter, Mészáros Noémi Zsuzsanna, Restás Péter, László János: Megbűnhődte már e nép... Kollektív érzelmek átélése a magyar csoport agressziójával kapcsolatban, Magyar Pszichológiai Társaság XXIV. Országos Tudományos Nagygyűlése, Eger, Magyarország, 2015.05.28-30.

Mészáros Noémi, Szabó Zsolt Péter: The predictive validity of a bi-dimensional national identification scale, 11th Alps-Adria Psychology Conference, Pécs, Magyarország, 2014.09.18-20.

Mészáros Noémi, Schmidt Barbara, Szabó Zsolt Péter: Nemzeti azonosulás és a csoportközi érzelmek átélése lezárt és lezáratlan történelmi konfliktusokban, Magyar Pszichológiai Társaság XXIII. Országos Tudományos Nagygyűlése, Marosvásárhely, Románia, 2014.05.15-17.

Szabó Zsolt Péter, Mészáros Noémi Zsuzsanna, Restás Péter, Inari Sakki, Jan-Erik Lönnqvist: „From the rough centuries of the Hungarian people”: Collective victim beliefs in Hungary, EASP Small Group Meeting on Psychological Perspectives on Collective Victimhood and its Consequences for Intergroup Relations, Verona, Olaszország, 2014.06.25-27.

- Mészáros Noémi, Szabó Zsolt Péter: A történelmi reprezentációk egységességének kérdése a nemzeti azonosulás függvényében, Professzorok az Európai Magyarországért Egyesület VII. PhD Konferenciája, Budapest, Magyarország, 2013.10.11.
- Szabó Zsolt Péter, Mészáros Noémi: Relationship between national identification, legitimization tendencies, group-based emotions and responsibility taking in case of in-group perpetrators and victims, First Annual CCCS Conference „Cultural Memory”, Szkopje, Macedónia, 2013.09.05-07.
- Mészáros Noémi, Szabó Zsolt Péter & László János: Consensus and differences in the judgment of historical events, CiCe 8th Annual Research Student Conference, University of Lisbon, Lisszabon, Portugália, 2013.06.12-13.
- Mészáros Noémi, Szabó Zsolt Péter, László János: A nemzeti csoporttal való azonosulás hatása a csoportalapú érzelmek átélésére, Magyar Pszichológiai Társaság XXII. Országos Tudományos Nagygyűlése, Budapest, Magyarország, 2013.06.05-07.
- Szabo Zsolt Peter, Meszaros Noemi & Laszlo Janos: Relationship between national identification, legitimization tendencies, group-based emotions and responsibility taking in case of in-group perpetrators and victims, IX. PhD Meeting in Social and Organizational Psychology, Lisszabon, Portugália, 2013.05.23-24.
- Mészáros Noémi, Szabó Zsolt Péter, László János: The effects of identification with one's national in-group on in-group biases, 10th Alps-Adria Psychology Conference (*Poszterszekció*), Lignano-Sabbiadoro, Olaszország, 2012.09.27-29.
- Zsolt Szabo, Csilla Brautigam, Noemi Meszaros & Janos Laszlo: The effects of identification with one's national in-group on implicit linguistic biases in an inter-ethnic context, 13th International Conference on Language and Social Psychology (ICLASP) Leeuwarden, Hollandia, 2012.06.20-23.
- Mészáros Noémi, Szabó Zsolt Péter, László János: A saját csoport agressziójának megítélése a csoporttal való azonosulás függvényében, Magyar Pszichológiai Társaság XXI. Országos Tudományos Nagygyűlése, Szombathely, Magyarország, 2012.05.30-06.01.